

Objects From My Memories nr 2. – Someone Jumping With An Umbrella Off Of My Garage
Lapszámunk 1., 4–8., 10–13., 15., 17., 20. és 21. oldalát Matei Toşa grafikus munkáival illusztráltuk.

KARÁCSONYI ZSOLT

Toronyból, csont nélkül

Könnyű felhőket látni, ha épp derűs az ég-bolt, könnyű vihart képzelni, amikor hétágra süt a nap, könnyű a világ peremére figyelni, ha meg tudsz, meg akarsz állni annak közepén. Ha van ilyen közép, ha még leírható – lazán, könnyedén, vagy zárt formában, ki-mérten, már-már komótosan, ahogy eltévedt hajszalet, fáratag ökörnyálat hordhat a szél, ha önmagáról egy pillanatra teljesen megfelledekezik, szikáran sorjázó betűk papírra vetülő árnyékai között.

A betű, a leírt szó mindig felülről érkezik, önnön árnyékát el is takarhatja, ahogy maga a kimondott szó is hajlamos arra, hogy elrejtse árnyékait – mert nem az árnyék elrejtése az elsődleges cél, hanem a szavak által adott irány, a bennük megfogalmazódó cél elérése.

Az árnyékok ott vannak mégis, megtörténhet, hogy a megoldás, a kimondás módjában

nyilvánulnak meg, olykor magát a célt is elhomályosíthatják, vagy egyszerűen csak az üzenetet magát, amit a leírt betű, a kimondott szó akar átadni.

Fény és árnyék együttes jelenlétének magaslati terébe érünk, ha az elefántcsonttorony fogalmához kapaszkodunk fel. Nem elég, hogy ez az építmény, avagy építményláncolat elhatárolódik a hétköznapoktól, fölérjük is magaslik, a hétköznapoktól, folyamatosan mozduló dűnéi fölé.

Gyakorta mondják, hogy az alkotók, az alkotók egy része visszavonul önnön művészeté elefántcsonttoronyába és elhatárolódik, amennyire az lehetséges, az őt körülvevő világtól.

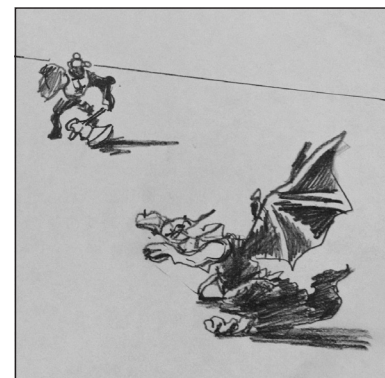
A cselekvés pillanatában a magashegyi levegő rétegeiből, vagy még annál is magasabbról, az önmagát kimondani akaró gondolat, ha nem kíván nyomtalan maradni a „lenti” világban, kénytelen elindulni az alsóbb régiók felé, haladni a kimondás, a szó, a bevésett, a leírt, a nyomtatott, a kivetített szó világáig.

Felvállalva az árnyékait – ha ez árnyék –, hogy a toronyból indult, de mégis „csont nélkül”, könnyedén. Talán éppen a nemlét nagyon is valós, felettünk cammogó elefántjait követve.

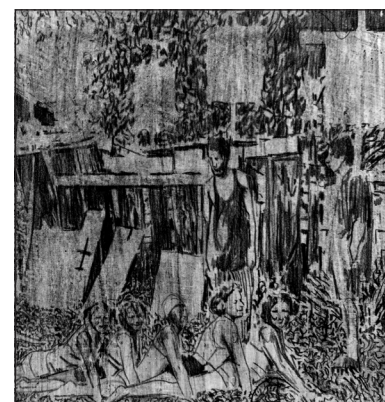
A különösség itt van körülöttünk

INTERJÚ
CSABAI LÁSZLÓVAL /2

Günter Kunert

AZ ÍRÁSRÓL.
FELJEGYZÉSEK II. /6

Alex Văsieș

VERSEI /10

A különösség itt van körülöttünk

Beszélgetés Csabai László íróval

Fotó: Szilágyi Lenke

– Életrajzi adatai szerint történelem–német szakos tanár és könyvtáros, Nyíregyházán él, alkot. Hogyan lett az említett „ötvetzből” író – hogyan kezdődött, van-e megfogható pillanata annak, hogy amit ír, az már szépirodalom, amely szélesebb közönség elé kívánkozik?

– A diplomáimat már az írói terveimnek megfelelően gyűjtöttem be. Elvégeztem a történelem szakot, mert az íráshoz az egyik legfőbb forrás a történelem. Elvégeztem a német szakot, mert egy írónak mindenképpen kell legalább egy idegen nyelvet beszélnie. Az anyanyelvét is csak úgy ismerheti meg, ha van mihez hasonlítania. A könyvtár szakot pedig azért végeztem el, mert a könyvtári munka illeszkedik legjobban az írói ténykedéshez. Tehát nem az ötvözetből jött létre az író, hanem az író hozta létre az ötvözetet. Bár talán inkább kölcsönhatásról lehet szó. Egyébként édesanyám azt akarta, hogy jógász legyek. Lenne haszna, ha így alakultak volna a dolgok: most nem kéne a nyomozós könyveim írásakor állandóan tanácsot kérni a büntetőjogban járatos barátomtól.

– 2006-ban A hiéna reggelije címmel jelent meg első elbeszéléskötete, amely 10 történetet tartalmaz, amelyekben (legalábbis az én olvasatomban) már a későbbi kötetek csírái is felbukkannak, körvonalazódik Nyárliiget, épülnek utcái és terei, hősei időnként villamoson utaznak, rémmesék és váratlan fordulatok borzongatnak, fura, beteljesületlen vagy félreértett szerelmek szorongatják a hősök és persze az olvasó szívét, megjelenik a bokortanyák világa, az elnyomottak és elnyomók, a mindenkori „nép” és hatalom bonyolult viszonyrendszere, és a későbbiekben egyre cizelláltabb, mélyebb és sűrűbb „Csabai László-féle humor”. Visszatekintve erre az első kötetre, mit gondol – a próza, prózairás olyan, mint mondjuk az építészet? Az első megtervezett ház még határozatlanabb stílusjegyeket mutat – aztán ahogy haladunk előre, egyre mar-

kánsabbá lesz mindaz, amit a tervező mutatni/mondani akar?

– Igen. Ez a válaszom a kérdésre. És a kezdő megállapítással is egyetértek. Ezt a könyvet egyébként nem szoktam reklámozni. Elkövettem benne két hibát. A novellák gyakran túlírtak. És túl nagy szerepe van a fantasztikumnak. A megoldás gyakran deus ex machina. Ami viszont összeköti a későbbi kötetekkel, hogy a sztorin van a hangsúly. És az elbeszélések alapötletét ma is jónak tartom. A túlírás pedig szinte minden kezdő író hibája. És utána csináltam egy nagy fordulatot: igyekszem egy nagyon puritán írásmódot kialakítani. Melyben azért van egy-egy nyelvi fellobbanás. A fantasztikumot pedig igyekszem kerülni, bár mindig csábít, hogy írjak valami elképzeltöt. De hozzám nem a sci-fi, hanem a Gogol-féle fantasztikum áll közel. Meg a vámpírok. De az utóbbi időben valóságos vámpírdömping van a filmgyártásban és az irodalomban. Ezért most mellőzöm a vér szívó barátaimat.

– Mennyire meghatározó a (földrajzi-kulturális) hely/közeg, ahová születtünk, ahol élünk? Már A hiéna reggelijének egyik fő helyszíne az elképzelt, de nagyon is valós jegyeket mutató Nyárliiget vagy a bokortanyák sajátos világa – és minden későbbi kötet, beleértve ebbe Szindbád, a nyomozó történeteit, vagy a Száraz évszak, A vidék lelke duo- és triovelláit, valahogy ide kanyarodik vissza, vagy innen indul el – a Nyírsgébből.

– Ez a szülőföldem. És a mostani lakhelyem is. De nem a lokálpatrióta szívem miatt írok sokat róla, hanem mert ezt ismerem. Legalábbis tizenhat éves koromban, amikor komolyabban kezdtem a prózairással foglalkozni (addig ugyanis költő akartam lenni) azt gondoltam, hogy ismerem. De immár egyre inkább csak a hiányosságaimat érzem. Pedig az én városomnak nincs gazdag történel-

mi múltja. Ez jó is. Mert átlátható. Egyébként mindegy, milyen társadalmi, természeti, nyelvi környezetből jött egy író, minden élmény, tapasztalat és körülmény alkalmas arra, hogy irodalommal váljon.

– Szindbád, a detektív Bagdadban tölti gyermekévei egy részét, aztán a horthysta rendőrség kötelékében tevékenykedik Nyárliigeten, majd a távoli Szibériába/Burjátföldre kerül fogolyként, ahol a szintén képzelt – de nagyon is valós alapokra épülő Pervijplan városában lesz nyomozó, majd innen újra Nyárliigetre kerül a „trilógia” harmadik részében – egy új politikai és társadalmi rendszerbe, amely mégis, kísértetiesen hasonlít az előzőre, legalábbis a mindennapi emberek szempontjából. Lebilincselő ötvözet a detektíregénynek, kriminek és „hagyományos” szépirodalmi műveknek Szindbád, a nyomozó története – hogyan indult, hogyan épült az ő sztorija?

– Egy novellából nőtt ki az egész. Az alapötlet az volt, hogy egy álmos kisvárosi környezetben történjen valami szokatlan. Vagyis egy gyilkosság. És ezzel természetesen megjelent a nyomozó alakja is. Egy irodalmi esten felolvastam. Tetszett a közönségnek, és a helyi irodalmi lap igényt támasztott rá. De közben már elküldtem a Kalligramnak, akik elfogadták közlésre. Hogy ne ússzon el egyik megjelenési lehetőség sem, írtam egy újabb nyomozós novellát. Majd még egyet. Hamarosan egy kötetre valót. És az első kötet után jött a következő... A negyedik hamarosan megjelenik. *Inspektor Szindbád* a címe.

– A történetek egyes szereplők által is kapcsolódnak egymáshoz, a legmarkánsabb karakter Schiffer Árpád, alias Szindbád, a nyomozó, akinek ragadványneve is sok kérdést felvet (milyen magyar és világirodalmi mintákra épül, kötődik-e például Krúdy Szindbádjához?). Titokzatos figura, bonyolult szerelmi élettel és kapcsolatokkal, akinek minden körülmények között sikerül megőriznie a tisztaságát, ugyanolyan becsületes és profi munkát végez például a horthysta rendőrség kötelékében, mint a sztálini rendszer nyomozójaként vagy a Rákosi-korszakban. Tulajdonságai és cselekedetei szinte mitológiai háttérrel formálják – mindenki ismeri, de legalább hallott róla. Mi szükséges ahhoz, hogy a szereplő hiteles, hihető legyen?

– A Krúdy-féle Szindbádhoz az én Szindbádomnak semmi köze. Az övé egy rezignált szemlélő, maga a megtestesült passzivitás. (Habár a lelki élet is egyfajta aktivitás.) Az enyém egy valóságos akcióhős hozzá képest. Romantikus hevülettel akar változtatni a világon. Jobb tenni. Aztán hamar elbizonytalanodik. De rendületlenül nyomoz tovább. Előképe az *Ezeregyéjszaka* Szindbádja. Akinek előképe Odüsszeusz. Akinek előképe Gilgames. Aki Ábrahám, Mózes, Ehnaton rokona. Az ember, aki alakítani akarja környezetét. Jobb tenni. Sokat gondolkoztam, használjak-e egy ilyen jól ismert nevet. De abból a szempontból mindenképp jó választás volt, hogy vele behoztam a könyvbe a Folyókört és Bagdadot. Vagyis az egzotikumot. Szindbád rendkívüli tehetségű, de esendő, és nem tévedhetetlen. A fennálló rendszerrel mindig kompromisszumot köt. Ez nekem elfogadható. Sőt, szimpatikus. Úgy általában nem kedvelem a forradalmárgodást. Persze az a lényeg, hogy az embert mi vezérli. Szindbádot nem a hatalom és a pénz. Hanem a nyomozás, ami számára az önkitelejesítés. De a nyomozás mellett számomra legalább annyira fontos a detektív szerelmi élete. Szonyát egy általam

CSABAI LÁSZLÓ

1969-ben született Nyíregyházán. Az ottani Kossuth Lajos Gimnázium diákja volt, majd a Nyíregyházi Főiskola elvégzése után német szakos tanárként helyezkedett el. Nyelvtanár és könyvtáros a nyíregyházi Lippai János Mezőgazdasági Szakképző Iskolában. Írásait számos folyóirat közölte, *A legyőzött* című elbeszéléseinek adaptációját Reviczky Gábor főszereplésével a Magyar Rádió mutatta be. Első elbeszéléskötete 2006-ban jelent meg, majd folytatásos Szindbád-kalandregényeivel jelentkezett a Magvető kiadásában, a legfrissebb *Inspektor Szindbád* címmel jelenik meg 2021 júniusában. Ugyancsak a budapesti kiadó gondozásában jelent meg a *Száraz évszak*. *Páros novellák* (2014), illetve *A vidék lelke*. *Hármas történetek* című elbeszéléskötete 2019-ben. Többek között Békés Pál-díjjal (2014), illetve Artisjus Irodalmi Díjjal (2018) tüntették ki.

szerepettel személynél mintáztam meg. A hitelesség pedig a részletekben rejlik.

– Nyíregyháza és a térségben található bokortanyák több szállal is kapcsolódnak az Erdélyi Fejedelemség történetéhez – ma már kevéssé emlegetett tény az, hogy Bethlen Gábor és később II. Rákóczi György erdélyi fejedelm számos „hazátlan hajdúja” telepedik le itt a XVII–XVIII. században, és ugyancsak erre az időszakra tehető a tír pákság – azaz szlovák eredetű lakosság – letelepedése ezen a vidéken. Egyféle szociográfiaként, sajátos történetírásként is értelmezhető a bokortanyák XX. századi történetének ábrázolása – vagy ezzel elvetetem a sulykot, és a bennem munkáló történész ferdíti el az olvasatot? Jól érzekelem, vagy ismét túlzok, ha azt mondom: nem véletlenül használja az itt lakók beszélt nyelvét, sajátos fordulatait, kifejezéseit?

– Nem túlzás, valóban egyfajta irodalmi szociográfia ez. A tír pákokról pedig azért írok, mert az irodalomban mindig kiemelt szerep jutott az egzotikumnak. Szerelem, szex, gyilkosság, egzotikum – ezek tudnak feldobni egy könyvet. Nálam Szibéria és Bagdad a távoli egzotikumot, a tír pákok a közeli egzotikumot jelentik. Mert a különösség itt van körülöttünk is. Csak észre kell venni. (Mi magunk is azok vagyunk a szomszédainknak.) Régóta fontos téma a magyar irodalomban a zsidók. És a cigányok is gyakran megjelentek. Mikszáthnál meg a palócok és a „tótok”. Én behoztam a tír pákokat. Meg a szibériai burjátokat. Meg a lemókát. Meg – legújabb könyvemben – a tutejsiket. És vannak még terveim.

– Új műfajt hozott létre a duo- és triovellák által. Ha szabad műhelytitkokról kérdezni, hogyan jutott el ehhez a megoldáshoz, amely azt teszi lehetővé, hogy egy-egy helyzetet, történetet vagy szereplőt több szemszögből is láttasson?

– A világ nagyon összetett. Változása nem magyarázható pusztán a jó és a rossz harcánál. Jó több szempontból megsemmisíteni a dolgokat. Ezenkívül az is ösztönzött az elbeszélések folytatására, hogy minden ötletet nem lehet egy írásban megvalósítani. A megmaradt ötletekből kihajít egy újabb novella. Így lesz belőle duovella. Aztán még egy. Így lesz triovella. És vannak témáim, szereplőim, melyek novellásköteteken és regényeken is átívelnek. Voltaképp minden könyvem kapcsolódik az előzőekhez. Egy nagy könyv eddig az életművem. És remélem, még gyarapodni fog.

– „Történelmi gerinc” épülnek az elbeszélései, regényei – lényegében huszadik századi korrajzként is megállnák a helyüket, ha valaki így szeretné őket olvasni. Hány folyó méternyi jegyzetet jelent ez – honnan inspirálódik, milyen műveket olvas egy-egy nagyobb lélegzetű történet megírásakor?

– Nem tudom, hány folyó métert jelent ez. Sokat. Évekig gyűjtöm egy-egy könyvhöz a nyomtatott forrásokat. Például a régiségpiacon. A nyíregyházi múzeum és a levéltár helytörténeti kiadványainak nagy hasznát veszem. És a netet is folyton böngészem. S ami talán a legfontosabb: egy korszakra koncentrálni megjelennek előttem azok az emlékek, melyekről nem is tudtam, hogy el vannak bennem raktározódva, melyek akkor, amikor átéltem őket, még nem bírtak különösebb jelentőséggel. Nem gondoltam, hogy használni fogom őket.

MÁRTON EVELIN

CSABAI LÁSZLÓ

Gogolra várva (részlet)

1990. március 14. Leningrád,
Nyevszkij Proszpekt.

A Szent Péter-templom, vagy ahogy a leningrádiak hívják, a „német templom” homlokzata majdnem kinyúlik a Nyevszkij Proszpektre. Jó, hogy nem ér addig, mert az előtte található kis tér gyülekezőhelye lett a glasznosztjot és a peresztrojkat, vagyis a társadalmi nyilvánosságot és átalakítást komolyan vevőknek. Hivatolós engedély nélkül játszik csúfondáros dalokat banduráján egy ukrán lány, árulja szibériai légerekben eltűnt családtagjairól szóló könyvét egy idős úr, mond tíz kopejkáért politikai vicceket egy kómosott farmerben feszítő suhanc. Egy fekete kendős öregasszony pedig táborigázrepszón olyan lepényt süt, melybe pravoszláv keresztet rajzolt. Rendőr figyelni őket, de nem avatkozik közbe. Talán tényleg megszületőben a szabadság.

A német templom természetesen nem pravoszláv, mert a balti és pétervári németek zömében lutheránusok voltak. És a maradékaik most is azok. A pompázatos proszpekttel kellemesen ellentétben áll a puritán templom. És soha nem akart versenyezni az orosz hagymakupolás csodákkal sem. Csupán lenni akart, megmaradni. És megmaradt. Igaz, ez az egyetlen templom a világon, melynek szentélyébe csakis fürdőruhában lehet belépni. Ugyanis a főhajó végébe egy termálfűtési medencét építettek. A forró gőz jól tesz a hideg északi klímától elgémberedett tagoknak, ám nem tesz jót a templom festményeinek. Persze a bolsevik városvezetés nem volt minden felekezettel ilyen kegyetlen. Az innen egy kőhajításra lévő puhán, oroszosan barokkos Szűz Mária-templomba („finn templom”) természetrajzi kiállítás telepítettek, a szintén közeli Szent Katalin-templomot („svéd templom”) pedig fedett kosárlabdapályaként használják.

Hajós Áron kívülről mindhárom istenházát megsemmisítette már. Amit most figyel, az egy tajgakucsmát viselő fiatal lány. Nem lehet több tizenhatalmúnál. Áron húszéves, tehát mindig szerelmes, és mindig egy perc alatt szeret bele a következőbe. Már tíz perce szemezzel ezzel az angyali arcú teremtménnyel, ami nagyon jó, hisz hajlandóságot jelent a másik részéről, de baj is, mert külföldi (és azonnal megérezni, ki a külföldi Pétervár-Petrográd-Leningrádban), és külföldi közeledését azonnal elfogadni állítólag csak a rosszlányok szokták. „Ki tudja, találkozunk-e még valaha? Ha most nem közeledek nyíltan, talán az életem végéig nekem rendelt társat szalasztom el!” – gondolja Áron, és elindul a lány felé. Az pedig őfelé.

Középen találkoznak. Áron dadog. Ötösre érettségizett oroszból, középfokú orosz nyelvvizsgálója van és orosz szakra jár, ami nem jelent semmit, de a fiú megérti az oro-

szokat. Főleg, ha lassan beszélnek. Most a köszönés után a lány „obrazov”-ot emleget. És valami rrr-rel vagy zzs-vel kezdődött. Áron bólogat, bár nem tudja, a másik mire akar kilyukadni. A lány kérdez valamit. A fiú rázza a fejét, hogy nem érti. Erre a lány csalódottan ráncolja a homlokát, és elsiet.

A lócán keresztel díszített lepényt falatozik a mindenhez jól, a nyelvészethez pedig rendkívüli módon értő Géza, a nagyszájú és pasimániás Gréti, a nagyszájú, de szolid Laura, és a csöndeske-kedveske Emese.

– Szereztél magadnak egy Szonyát? – kérdi Laura nevetve Árontól. Laura természetesen Raszkolnyikov Szonyájára gondol a *Bűn és bűnhődés*ből. A Dosztojevskij-fanatikus Áronnak ez az utalás jóleshetne, de oka mégis inkább elkeseredni van.

– Nem szereztem. Elment.
– Valami rosszat mondtál neki?
– Nem. Hiszen csak köszöntem.
– És ő mit mondott?

– Nehezen értettem. Gyorsan beszélt. Többször mintha valami obrazov-szerűséget hallottam volna ki a szavaiból. Ennek örültem, mert ha rám mondja... esetleg, hogy értelmes arcom van?

– Igen. Az obrazovannij az értelmest, műveltet jelent. De akkor miért lépett le? Mondott még mást is?

– Valami ravcsint. Vagy zsavcsint? Kérdezve. Hogy kell-e az nekem.

A három lány és Géza (szintén orosz szakos pesti egyetemisták) összedugják a fejüket és tanácskoznak. Az eredményt Géza, az eminens nyelvész közli:

– Ravcsin és zsavcsin semmit nem jelent. A rzsavcsina igen: rozsdát.

– Rozsdát? Azt kérdezte, kell-e nekem rozsdá? Veszek-e tőle rozsdát? Ennek semmi értelme.

– Semmi. Rosszul értetted.

Két nappal korábban, a záhonyi határátkelőnél, pontosabban Csapon volt már egy kifejezés, amit nem értett Áron. És a többiek sem:

Magyar és szovjet határőrök távozta után azt hiszik, zöld jelzést kapott a beutazás. De egy monumentális tányérsapkájú orosz finánc még belép Áronék kupéjába. Kinyitattja Géza bőröndjét. Talál benne egy szendvicset. Zsebre vágja. Kinyitattja Gréti hátizsákját. Talál benne két banánt. Magához veszi őket. Laurának megfricskázza az orrát, Emesétől pedig megkérdezi, mit sportol. Áront mérgesen nézi végig. Megérezte az ellenszenvet.

Öt perc nyugalom. Aztán puffanások a szomszéd vagonból. Átlópózdik oda az öt magyar.

A vagonfolyosó tele holmival. Az orosz azt üvölti: Muravi! Muravi!

Sorra bemegy a kupékba, és dobálja ki a csomagok tartalmát. Rengeteg – Magyarországon már legális – pornómagazin, dobozos üdítő és sör, téli szalámi, Gyulai kolbász, ruhaszövet, csipke, tokaji bor, sőt egy lövöldözős játékok telepítésére kiválóan alkalmas Videoton TVC számítógép kerül a folyosóra. És az üvöltése egyre hisztérikusabb: Muravi! Muravi!

>>>>> folytatás a 4. oldalon

– A muravi hangyát jelent – mondja Géza. – Talán allergiás rájuk. Annyira, hogy a hangyák gondolatára hangyás lesz.

Gréti más véleményen van:

– Talán ez a rengeteg becsempészni akart holmi a hangya a katonai szlengben.

– Talán az utasok, a semmibe nézett emberek a hangyák a nép beszédében – mondja Laura.

– Esetleg az előtte itt járó, és a munkájukat trehányul végző magyar meg orosz közegek a hangyák – gondolkodik hangosan Emese.

Áronnak nincs ötlete, kikre, mikre vonatkozhat a „muravi”.

A Komisszarzsevszkaja Színháznál szállnak le a buszról. Géza azonnal csinál egy fényképet. Az intézmény bejárata díszes, maga az épület bérházhoz hasonlít.

– Ezt a fotót majd beteszem a diplomamunkám mellékletébe – magyarázza Géza Áronnak. – És, ha doktori disszertációmá fejlődik a dolog, a „projekt”, ahogy újabban mondják, akkor ahhoz is csatolom.

– Mi lesz a címe?

– A *Sirály szárnyalása*. Csehov *Sirály*-ra értve.

– Itt volt az ősbemutató?

– Nem, az az Alexandrovskij, vagyis a mostani Puskin Színházban. Innen egy köpésre, de a Nyevszkij másik oldalán. Viszont Vera Kommisszarzsevszkaja játszotta Nyinát.

– És milyen irányból közelít meg a művet?

– A ki nem mondott szöveg felől.

– A Sztanyiszlavszkij-féle szubtextus? A sorok közötti, másodlagos olvasat? Ez most divatos...

– Nem. Én még a jelzésszerűen sem kimondott szövegről beszélek. Ugyanis egy jelenetben Kommisszarzsevszkaja elnémult. Nem jött ki hang a torkán. A darab meg is bukott. Csehov a színpad mögött bűjt el. Úgy magyarázzák az elnémulást, hogy a színész nő megijedt a csalódott, füttyölő közönségtől. Akik vígjátékot vártak. Kommisszarzsevszkaja állítólag idegi eredetű gégegyulladását kapott. Szerintem viszont az a tartalom némitotta el, amit ki kellett volna mondania. Mert azt nem lehetett kimondani. Ott véget ért az emberi beszéd. Pontosabban a némaság beszélt.

– Elég misztikusan hangzik. És konkrétan mit kellett volna mondania?

– Ezt sajnos nem találtam meg a szakirodalomban. Egy szemtanút kéne megkeresni, aki jelen volt a nagy elnémulásnál. Vagy akivel beszélt közvetlen utána. Aki veli bizalmas viszonyban volt.

– Él még gyermeke vagy testvére Kommisszarzsevszkajának?

– Gyermeke nem született. Testvére, Fjodor híres rendező lett. Londonban, aztán New Yorkban. Mert a szovjet-bolshevik ájer nem ízlett neki.

– Belefér az idődbe meg a pénzedbe egy amerikai kiruccanás. Már mindenki kap útlevelet.

– Hiába mennék. Fjodor meghalt. Egyébként is még csak négyéves volt a híres bemutató évében.

– Mikor mutatták be a *Sirályt*?

– 1896. október 17-én.

Portrait Of My Dog

– Akkor hiába kutatasz szemtanúk után – nevet fel Áron. – Mind bőven száz év feletti lenne.

– Igen, sajnos. Bár nem vetted észre, hogy az oroszok között milyen sok a matuzsálemi korú? És még mozognak. A Nyevszkijre is elmennek. Az oroszok képesek sokáig élni, ha nem viszi el őket a vodka vagy egy világháború.

A színházbejáráttal szemben egy nagy szamovár. És ezen a szamováron egy szamovárt ábrázoló cégér. A felirat: Szamovár Büfé. A kora tavaszi mínusz 25 fokban emberek topognak körülötte, és élvezettel szürcsölgetik a forró italt.

– Nincs jobb melegítő egy orosz csájnál! Mindenki a vendégem – invitálja Áron a magyarokat.

A büfé négyféle teát kínál: grúz fekete teát, kínai fekete teát, lekvárral ízesített szibériai teát és rózsavízzel meg rózsaszirmokkal ízesített extrateát. Ezeket mind kínálja, kapni most azonban egyiket sem lehet. Elfogytak. Várni kell. Az elégedetlenkedő külföldieket látva a borostás arcú büfés mentegetőzik, hogy Oroszországban időigényes a teakészítés, először zavarkát, vagyis esszenciát kell csinálni, és azt felhígítani. Ami most kapható, az a keksz. Drága mézes keksz díszdobozban, méltányos árú mézes keksz egyszerű dobozban, olcsó mézes keksz kimérve és még olcsóbb mézes keksztörmelék szinte ingyen. És van még jégkrém. Speciális ízesítés nélküli, egyszerű tejes jégkrém. Akkor kiszerelésben, mint Magyarországon a disznósír. Egész jó. Csak nehéz nyalni. Nincs benne pálcika. Az oroszokat utánozva a magyarok így a csomagolás vastag sztaniolpapírját egy saroknál kiharapják, és ott szívogatják az édes tartalmat. Jégkrémmel melegíti magát az öt magyar. Hamar eltelnek. És akkor végre megkapják a teájukat.

A pulttól jobbra a szamovárbódé falán cirkalmas betűkkel kérdés: Nem Ön hagyta el?

A falon lóg egy tucat esernyő, egy kucma, egy svájcisapka, egy inggallér, valamilyen kitüntetés vagy jelvény, és összegyürve alattuk egy nagyobb, fekete ruhadarab. Áron érdeklődve nézi ezeket.

– Valamelyik az öné? – kérdi készségesen a kiszolgáló.

– Nem, én külföldi vagyok, magyar, csak nemrég érkeztünk.

– Attól még elhagyhatott valamit. Figyelmetlenek az emberek. Elgondolkoznak, és... Én egyszer a pénztárcámat hagytam el a Gosztyinij Dvorban. Az egy nagy bevásárlóüzlet nem messze innen. Diavetítőt akartam venni, erre elhagytam a pénztárcám. Mondta is az asszony...

– Nem lett meg?

– Az asszony?

– A tárca.

– Meglett. Leadták az áruház irodáján. Persze a pénzt előtte kivették belőle. Az utolsó kopejkáig. Az asszony nem hitte. Azt mondta, biztos elittam, és most rá akarom fogni a becsületes megtalálóra...

– Az mi? – mutat Áron a lent lévő holmira.

Az eladó készségesen kihajtogatja. Egy ijesztően nagy, kabátra felhúzzható köpönyeg.

– Mi ez? Hogy hívják oroszul? – kérdi Áron.

– Köpönyegnek. Időtlen idők óta itt van. Már az előttem itt dolgozó is az elődjétől örökölte, és az is az ő elődjétől, és az is a...

– Megnézhetném közelebbről?

– Parancsoljon.

Áron kiporolja, megszagolja és felveszi. Csináltat egy képet magáról Gézával.

– Ha itt köpönyeg van, kell, hogy legyen egy orr is. Nem? – kérdi mosolyogva Áron.

– Az önöké? – kérdez vissza az eladó, mert a fiú idegen kiejtésében a nosz-t (orr) úgy érti: nas (miénk).

– Nem. Oda fel, egy orrot! Tegyen oda – s Áron, hogy a másik megértse, tulajdon orrára mutat.

– Mi van az orrommal? – kérdi értetlenkedve az orosz. – Hogy borostás vagyok, az a baj? Bőrbetegségem van, nem tudok rendesen megborotválkozni.

– Egy orrot, oda! Ha köpönyeg van, orr is kell.

– Orrot? Maga normális? Levágni valakinek az orrát és kiakasztani? Orrot egy tisztességes büfében? Menjen a... – kiáltja mérgesen a kereket oldó társaság felé a büfés, majd már a sorban következőknek mondja: – Magyarok! Felszabadítottuk őket '45-ben meg '56-ban, és jönnek ide bosszantani minket! Gúnyolódnak velünk!

FERENCZ IMRE

Naponta

*Este lefekszem
gyakorolom a testtartást
az örökkévalósághoz
a harmadik emeleten
néha álmokat látok felriadok
hajnal felé feltámadok
elgurítom magam elől a követ
hogy kijussak a fényre
amely leteríti az árnyékomat
minden nap felcipelem
a keresztem a koponyák hegyére
ahol életem ecetté vált borából
mindig ad egy kortyot a római
amíg a készlet tart*

2020. december 13.

Megtisztulás

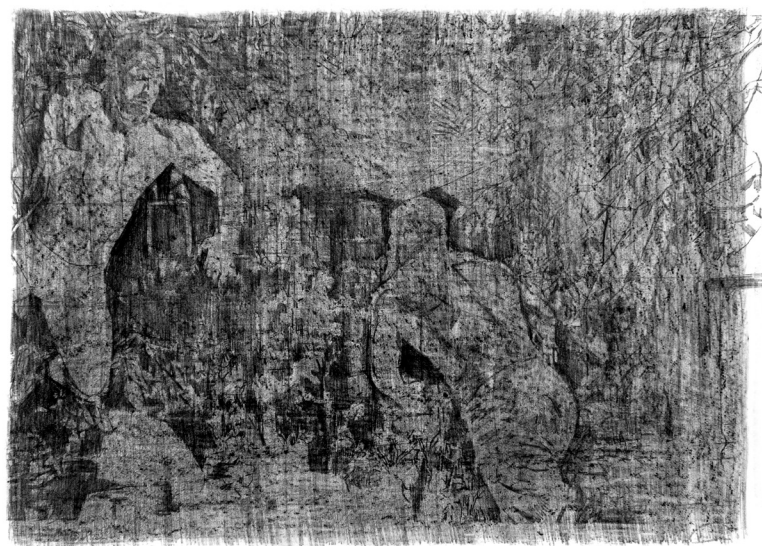
*Kezdetben csak egy-két bocsánatos bűnt
gyóntam meg a gyóntatószékben a gyóntatópapnak
aki akkor még csak egy-két miatyánkot üdvözlégyet
hiszekegyet szabott ki vezeklésül
aztán egyre több és egyre súlyosabb
bűnöket soroltam fel a tízparancsolat jegyében
atyám nagy az én vétkem mondtam zokogva
én robbantottam ki a világháborút
magamra vállalom az emberiség összes bűneit
millió miatyánk üdvözlégy hiszekegy
is kevés lenne neked vezeklésül fiam mondtotta
megrendülten a gyóntatószékben a gyóntatópap
és hívta a 112-est*

*maradj csendben ne tégy vallomást
hallgass javasolták az angyalok
akik a szárnyaikat a gardróbban hagyták
ne gyónjál ne áldozál többé
csak mossál kezet mint Poncius Pilátus
mielőtt alámerülnél
ámen*

2020. december 13.

Kiűzetve

*Uram
a Paradicsomból kiűzetve
én most egy bevásárlószekeket
tologatok egy nagyáruházban
ahol a tudás fájának millió gyümölcsétől
roskadoznak a polcok
fogyasztói társadalomban élek nem vitás
viszont továbbra is a kígyó köt össze Évával
aki hiányérzetem oldalbordája
és arra csábít hogy bátran fogyasszam a tartósítószer
az örökkévalóság igézetében
harapj bele ebbe mondja
harapj bele abba mondja
és én beleharapok
néha eszembe jut hogy kezdetben
tejfogaim voltak majd keresztharapást
diagnosztizált a fogorvos aki gyermekkoromban
feketén dolgozott a szomszédban*

Macho Insecurity

---

*uram azóta már implantátum is van a számban
vigyázok magamra óvatos vagyok
a kutyaéknak dobom a csontot
mostanában*

2020. december 13.

Viselet

*Apám a kezem között múlt ki
igyekeztem felöltöztetni mielőtt a teste kihűlt volna
az érettségre kapott fekete ruhámat húztam rá
ő csak hat elemi végzett
jóval túl a kilencvenen közel a százhoz
úgy járult Isten elébe mint aki érettségre jelentkezik
mint akit csak a minap csengettek ki
egyébként egyetlen fiaként megörökölttem
tőle a székhely ruháját
de túl kicsinek bizonyult nem jött fel reám
holott büszkén viselném például
amikor Kászonaltízen a község piacán
ünnepi külsőségek között lovaggá ütnének
a hagyomány ápolásáért tett erőfeszítéseimért
a megmaradásért kifejtett tevékenységemért
az újonnan állított emlékmű mellett
amelyen kőbe vésve
a vesztesek befejezetlen névsora*

2020. december 20.

Füst

*Túl sok a széndioxid-kibocsátás városunkban
a gyárak az üzemek rendületlenül eregetik a füstöt
a környezetvédők nem győznek tiltakozni
ráadásul Ábel is tüzet gyújtott az ő füstje felfelé száll
tikácsolnak attól az emeleten
ráadásul Káin is tüzet gyújtott hanem az ő füstje
nem száll a magasba csak lent az utcán hömpölyög
fulladoznak attól a földszinten
ezt látván a jó Isten csóválgatja a fejét így szól
keresetek más szórakozást fiúk ne játsszatok
a tűzzel inkább álljatok be önkéntes tűzoltónak
amíg még van víz a kútban
amíg még nem száradt ki a patak*

2021. január 3.

GÜNTER KUNERT

Az írásról. Feljegyzések II.

Hogy mi jogosít fel ezekre a jegyzetekre? Az, hogy a töredékekben is tükröződik a világ.

*

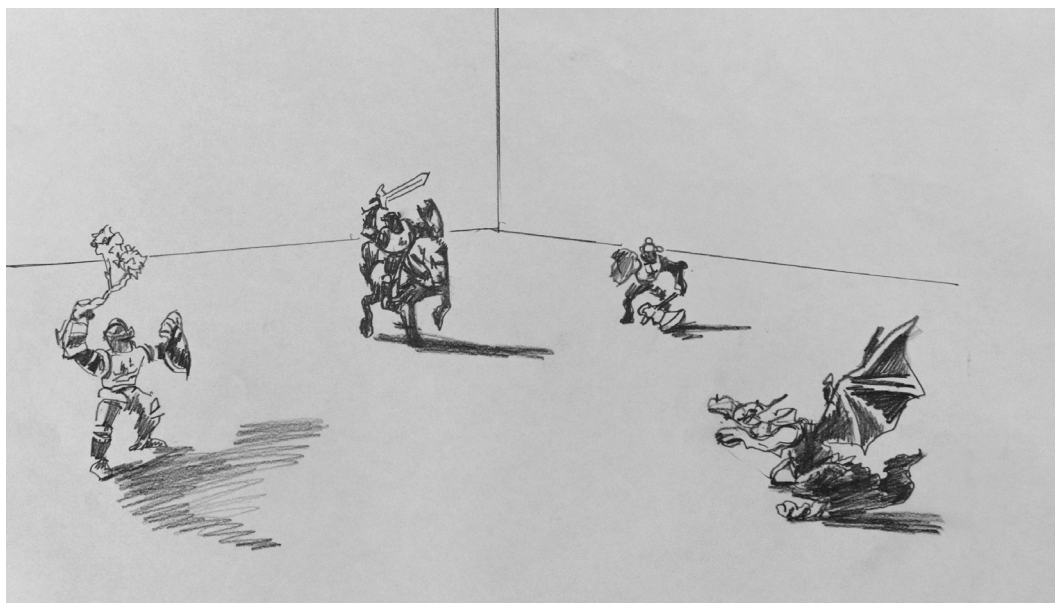
17. 7. 1951. *Mindig kell lennie valakinek, aki a jelenkor eseményein kívül állva továbbgondolja a gondolatot. Minden ettől függ: ő fontosabb, mint a nagy művek.*

Lehet, húsz vagy ötven év múlva elolvasa ezt valaki, és bátorságot ad neki a kitartáshoz.

Hans Erich Nossack
(a Naplójegyzetéből)

Az olvasó kiirthatatlan tévedéseinek egyike, hogy ő minden irodalom címzettje. Mintha a szerző nem pusztán a saját „lelki üdvéért” írna. Hiszen csak tudja (vagy legalábbis sejti), mi célja és értelme van az önmagával és a nyelvvel folytatott titokzatos tevékenységének.

Magára hagyatva egy vadonban, a holdon vagy egy számára teljesen idegen országban, a szerző mégis írna: lehetséges közönség nélkül, a meghallgatás esélye nélkül is írással kellene borítania a papírt, mert az élet nem ad neki más lehetőséget arra, hogy érezze, észlelje, önmagában érzékelje azt. És minél intenzívebben adja át magát egy szerző az írásnak, annál szegényesebbé és érdektelenebbé válik kapcsolata a külvilággal. Az oly gyakran szemére vetett egománia munkájának előfeltétele. Tekintete introspektív, léte introvertált, óráit a következő mottó alapján számlálja: nulla dies sine linea. Az írás nélküli nap elveszett nap, olyan nap, amely nem is létezett. A szerző feltarthatatlanul nyomtatott betűkké változik, írásos megnyilvánulásokká, amelyek valódi életmegnyilvánulások, hiszen a többiekét gyakran legyőzi a színlelés, a hazugság rendszere vagy a fegyelemhiány. Fegyelmezett és őszinte (maximális mértékben) kizárólag abban lehet, amit megír. Ebből a szempontból Nossack – egy elcsépelet kifejezéssel élve – „a szívemből szól”, hiszen jómagam is az úgynevezett irodalmi élet kívülállója vagyok, nem a „nagy művek” készítője, melyekre húsz év múlva feltételezhetően úgysem emlékszik majd senki. A „nagy művek” a trivialitás jegyét hordozzák magukon, különben nem terjedné-

Sketch For Objects From My Memories 1

nek ennek megfelelően, és nem aratnák le a vele járó érdeklődés babérjait. Ez nem csupán a jelenkori írókra vonatkozik, hanem a klasszikusokra is, Goethe sem kivétel. Csak kevesen vannak, akik – mint például Kleist – „minden jelenkori eseményen kívül állva gondolják tovább a gondolatot”, hatást gyakorolnak az idők során szellemi örököseikre, „bátorságot adnak nekik a kitartáshoz”. Az ilyen szerzők korszakokat átfogó közösséget alkotnak, melyből erő árad az utódokra, hogy helytálljanak a megszokott létezés rémképei előtt, és ne kapituláljanak egy szellemtelen társadalom ignoranciája előtt.

Üdvözetem, Hans Erich Nossack!

*

Beszélni, írni, hallgatni – Tucholsky lépcsője az én házamban is megvan, az utolsó lépcsőfokot azonban még nem értem el.

*

Mihelyt közelebb lépünk a dolgokhoz, elvesztik titokzatosságukat – akárcsak az emberek. Minden, és igazából a művészetben minden a távolságból és a távolság által él.

*

Már gyermekkoromban buzgó könyvmoly voltam. Így történt, hogy egy szép napon megpróbálkoztam ezzel a különös mesterséggel. Hogyan lesz valakiből költő? Az egykor oly híres kritikus, Alfred Kerr azt válaszolta egyszer a kérdésre, hogyan

lesz valakiből kritikus: Úgy lesz kritikus valakiből, hogy kritikus lesz. Költő úgy lesz valakiből, hogy költő lesz. Adva van egyfajta természetes adottság, homályos képesség, a tehetségre irányuló hajlam, mely egyaránt hajlik a képzőművészet, a zene, a tudomány és az irodalom felé.

Gyermekként kinyilvánítottam ama szándékomat, hogy milliomos legyek, de igen hamar észrevettem, hogy hiányzik hozzá az érvényesülési képességem és az energiám. Mivel botfűlű voltam, nem maradt más választásom, mint a képzőművészet és az irodalom. A képzőművészettel ideiglenesen könnyelmű házasságra léptem, míg az irodalom műzsája végleg tűszul nem ejtett.

*

A versektől eljutottam a rövidprózához, egy formához, amely szinte kihalt. Ebben a vállalkozásban Charles Baudelaire volt a cinkostársam, akinek a *Költemények prózában* kötetét a negyvenes évek vége felé valósággal faltam. Bassermann fordítása kiváló lehetett, mert a dallamot, ennek a hullámzó prózának a ritmusát nyereségként fogadtam be. A kis szövegek a próza és a líra mezsgyéjén mozogtak, ami kapóra jött, hiszen itt alkalmazható volt a nyelvi tömörítés mozzanata. És még egy momentuma hasonlított a versek írásához: a felfedezés. Egy vers nem pattan ki a fejből csak úgy leírásra készen – hanem az írás során jön létre, úgymond: kéz alatt. Valamilyen körülménytől készítette az ember odavet néhány szót egy papírra, egy mondatot, egy sort, addig, amíg e kis mag körül egyre nagyobbra növekedik a vers. Egy csaknem természetes, kötetlen folyamat. Éppen így volt ez a rövidpróza szövegekkel, melyeknél kezdetben még semmilyen ötlet, eszme nem volt jelen, csak egy illanó benyomás, amelynek nyelvi lecsapódásából lassan csírázott ki a szöveg.

A rövid szövegek idővel hosszabbak lettek, történetekké, esszékké, cikkeké, regénnyé, forgatókönyvekké és hangjátékokká, valamint életrajzzá váltak. Mindez az ókori mottó szerint: egyetlen nap se múljon el vonás nélkül. Egészen a befejezésig.

Günter Kunert (1929–2019) német író, költő. Életműve sokszínű: elbeszélések, versek, esszék, önéletrajzi írások, regény szerzője. Grafikusként is ismert. Az írásról szóló feljegyzéseit a *Tröstliche Katastrophen* (2013) és *Die Botschaft des Hotelzimmers an den Gast* (2004) című kötetekből válogatta a fordító. A kötetek Günter Kunert emléktöredékeit, álmjegyzeteit, verscsíráit, prózaötleteit, aforizmáit és a napi, aktuális eseményekhez fűződő elmélkedéseit foglalják magukba. A *nulla dies sine linea* elvét követő szerző élete végéig folyamatosan írta ún. „napló”-jegyzeteit, és ő maga „Big Book”-ként emlegette a feljegyzéseit.

Vagy addig a szóig, amely hajdani könyvek utolsó oldalán díszelgett, hogy az olvasó tudja, már nem következik semmi. Vagyis a befejezésig.

*

Kérdés az íróhoz: Miért ír oly nehezen érthetőn? A szerző válasza viszontkérdés formájában: És miért ért olyan nehezen?

*

Az író beszélgetése a munkájáról. Van-e benne valami, ami megkérdőjelezhető? Számára, aki felvilágosítást ad, valami ártalmas? Vagy szándékának a megfogalmazása új belátásra téríti? Nem tagadható, némileg kétélű a dolog. Meglehet, hogy a kimondás, és így az írás pszichikai feltételeinek ismeretése által csökken az íráshoz szükséges érzés intenzitása. Kimondani azt, ami izgalmamba hoz, a veszteség kockázatát hordozza magában: amiből beszéd lesz, abból nem lesz írás, feloldódik talán, és szegényebben hagyja hátra a tollforgatót – mindez kérdésként fogalmazódik meg, semmiképpen sem megingathatatlan véleményként. Egy másik lehetőség az lenne, ha egy ilyen beismerés által képtelenszerűen rögzíthetnénk azt, ami az írásra ösztönöz, és ilyenképpen a megvallott pályát sávváltás nélkül követnünk kellene egészen a befejezésig. Ennyit a múzsa járma alatt lévő rabszolga alapvető, ám semmiféle általános érvényességet nem célzó fontolgatásairól.

*

Ha egy szerzőnek hiányzik a tehetsége, zsúritag vagy díjkiosztó lesz belőle, bírószerző lesz azon írók felett, akikre titkon irigykedik, akiken megbosszulja művészi alsóbbrendűségét. De mások alábecsülése nem jelenti azt, hogy magasabbra kerülünk. Németországban hemzsegek az ilyen féltehetségek, és némelyik a kulisszák mögött olyan pozícióhoz jut, amellyel tulajdon gyengeségét kompenzálni véli.

*

Egyik verseskötetemet dedikálva, hogy elküldjem valakinek, hosszú idő után önkéntelenül újraolvastam néhány versemet. És megnyugodtam. A versekben magamra ismertem, és ennél is többre. Ami ezen felül van, nem várható el és nem is érhető el.

*

Igen, facettákat írok. Gyermekkoromban egy kartoncsőbe kukucskáltunk, a háttérben színes szilánkok, melyek együtt mégis egy érthető mintát, egy csillagot, egy színes ablaküveg lenyűgöző szimmetrikusságát eredményezték. Nem másra hívtam el, mint megforgatni ezt a kartoncsövet, hogy újabb és újabb meglepő hatást eredményezzen.

*

Ezennel kijelentem, hogy a valóságfüggő valószínűtlenségek krónikása vagyok!

Sketch For Objects From My Memories 2

*

Nem teszek eleget a pesszimista hírnevemnek, hiszen éppen az imént, hetvennyolc évesen ezer papírlapot vásároltam azzal a meggyőződéssel, hogy szavakkal töltöm be az utolsó ívig.

*

Hosszabb írásszünet. Anélkül, hogy rossz lelkiismeretem lenne eközben – ugyan kivel szemben? Természetesen önmagammal szemben. De ezúttal elmaradt, és nem tudom, hogy örvendetes-e avagy ijesztő az „apadó hozam” előjele? A költők ősi szenvedése ez: egyszerűen csak képtelenek akár egyetlen sort is létrehozni. Hallottam ezekről az aggodalmakról másoktól, és igencsak jól megértem őket. Váratlan impotenciához hasonló, egy elképzelt fenyegetéshez, melynek a pallosa alatt állunk. Azt sem tudom, mások hogyan járnak el, hogyan esnek át rajta. Tabu ez, amelyről inkább együtt hallgatunk, semmint beszélünk.

Különbem sem verbalizálunk mindent, ami a fejünkön vagy az úgynevezett kedélyünkön átvillan. A hallgatás képessége nélkül valószínűleg nem lennének barátaink; a hallgatás talán a vonzalom egyik előkelő neme, a kimondatlan dolgok pedig kis áldozatok, melyeket a barátság oltárán mutatunk be.

*

Egyetlen nap se múljon el vonás nélkül, követelte (önmagától?) az öreg Plinius, ami minden bizonytalanságon alapul, hogy megérjük-e a holnapi napot? Vajon, többek közt nem tartozik az író ösztönzéséhez, nyughatatlanságához az az érzés is, hogy még nem mondott el, illetve nem írt meg mindent? A művet az alkotója mindig befejezetlennek tekinti. Mindig úgy tűnik neki, hogy valami még hiányzik, valamivel ki kell egészítenie. Gondoljunk csak Proustra, aki (ténylegesen) még a halálán is a Big Book-ján dolgozott.

*

Canetti feljegyzéseiben alig bukkan fel az aktuális világ, legfeljebb egy-két jegyzetben, mintha a szerző egy vákuumban élne, és nem érnék el a külső események. Természetesen egy egocentrikus ember magatartásával szembesülünk itt, bár állandóan az ember iránti vonzalmáról, az emberhez való odafordulásról beszél. De azt hiszem, az ilyen író számára az „ember” csupán egy vonatkozási pontot jelent, hogy megfogalmazza tulajdon önös érzését és gondolkodását. A címzett ellenben egy árnyaszerű „haszonállat” marad, aki jól szolgálja a célját. Apropos: Canetti nem kivétel, hanem a szabályt erősíti.

*

Miért is írom tulajdonképpen ezeket a jegyzeteket ama abszolút bizonytalanságban, hogy olvasni fogja-e őket valaha is valaki? Mindenekelőtt: nem azért írok az ember, hogy olvassák. Az, hogy olvassák, csupán másodlagos, bár nem kellemetlen, hiszen előnyökkel jár, nem csupán pénzzel (elég kevéssel), hanem az ismertség mértéke is megkönnyíti némileg a dolgokat az életben. Nem érzek szolidaritást azokkal a szerzőkkel, akik úgy vélekednek, hogy az eljövendő időben rehabilitálják majd őket, és meg fogják érteni a műveiket. Az utókor szinte egyáltalán nem érdekel, mesz-sze kívül esik az elképzelt láthatáron. Azonkívül nagyon is jól tudom, hogyan reagál az utókor: a tegnapi óriásai a ma elfeledett törpéi. Eközben mások, akiket életük idejében félreismertek, ismét elkésett életre keltést „érnek meg”, amelyből természetesen nem részesednek. A túlvilágra nem kézbesítik a rajongók leveleit.

Aki ír, annak ne legyenek illúziói a hatás és utóhatás felől, ne tápláljon vak reményeket váratlan babérok iránt, sokkal inkább engedjen homályos és pszichotikus ösztönének, és úgy bocsássa ki magából a szavakat, mintha csak vírusoktól szabadulna meg, melyek alkalmasint, de nem szükségszerűen megfertőznek másokat.

BENŐ ESZTER fordítása

MONOSTORI TIBOR

Ébredés

*A csillag birodalmi hadifotonflottája
harmadik, legkedvesebb gyermeke horizontját
görgeti maga előtt, téridő pajzsként tartva
azt, ered a menekülő sötétség nyomába.*

*Hullámokat kelt, homokos emberi arcokon
száll partra, zászlókat tűz, szemhéjakat rohamoz
meg, egyik elsöprő győzelmet a másik után
aratva. A legyőzöttek álmaik hűlt helyét
találva masíroznak a börtönvalóságba.*

Cafeteria

*Frissítettem az önéletrajzom.
Lábam vezényszóra gázpedálon,
az ülő létformát preferálom.
Gyökereim miatt nem kell félni,
elvesztettem mind, ezért nem írtam
vezetéknevet, rég nem használom.
Egy ideig megpróbáltam élni,
de hibáimtól megszabadultam.*

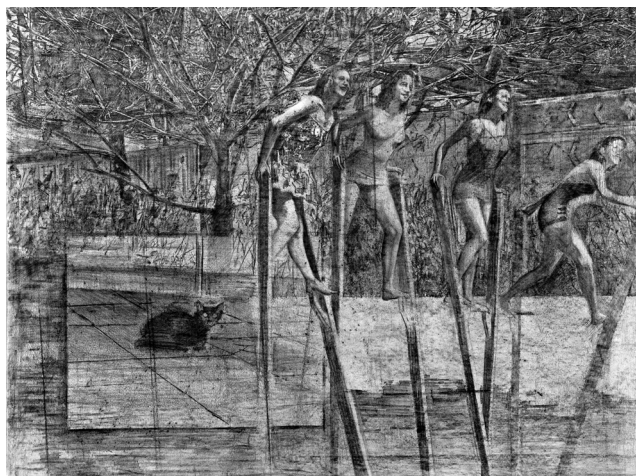
*Eleinte szolgaként dolgoztam,
a pályám íve szépen ívelt fel,
négy évre rá kineveztek rabnak,
aztán fogolynak, próbaidővel,
a lehetőségtől meghatódtam.
Első szabadságomon adóztam:
munkával mind a három műszaknak,
tengerentúli birodalmaknak.*

*Nyelvtudásom passzív, sokat javult.
Csapat vagy egyéni kontribútor?
Kereslet szerint megvételezve,
plusz feladatok elvégzésére
töretlenül hajt a belső motor,
a stressz nekem a vágyott kikapult.
Szakmai evolúcióm gyorsult,
fejlődésem mára állandósult.*

*Munka és magánélet egyensúly?
A felvetést értem, a záróra
rugalmas, hajlamos vagyok róla
megfelelkezni, s ha jön három új
projekt, abba belefelelkezni.
Véresen komolyan a pihenést
úgysem szabad venni, elég nehéz
ajánlani rosszabb befektetést.*

*Retró, házilagos és divatos
fotóm hétéves s bukósisakos.
Képesítesem, tapasztalatom
aranyat ér, le sem tagadhatom,
a piacon. Céloom, hogy belőlem
képezzék ki a fejtáncosokat.
Ma azon tűnődtem, érthetően,
miért nem kapom az ajánlatokat.*

*Pozim kiszervezték, szabad lettem,
szigorúan átvitt értelemben.
Aktívan most nem keresek, hetven
oldalon éles csak a friss cévé,
nem válok megismételhetetlen
karrierem kerékkötőjévé.
Jó ajánlatra (nem fűvel-fával!)
igent mondok, cafeteriaival.*

Long Way Away III

Csak egy szó

*Kaptam egy flotta birodalmi csillagrombolót,
legénységgel együtt, s száz kisuvickolt, lemosott
repülőgép-anyahajót: garázsomban őrzött
bérelhető csecsebecsék, vadászrepülőktől,
lopakodóktól roskadozók. Eladnám neked
egy viharvert vitorlásért, fedélzetén veled.*

*Adtak telkeket, villákat és fenyőerdőket,
dekoratív domboldalakra vájva, zöldellő
ligetek, szilaj szőlőtövek közé, a kellő
számban dísznövények társaságában. Szökellő,
szélben hullámozó rétet virágból. De a szálát,
mit neked adtam volna, kitepték a kezemből.*

*Udvaromban fából faragott szobrok, távolság-
üveggolyók, égis érő piramisok fonják
körül a mennybe futó csigalépcső fokait.
Kereslek fent, de gyorsan távolodó árnyaid
a horizonton látom meg. Zuhanok, s míg földet
érek, még hallani akarok egy hangot tőled,
egy utolsó vágyat, amit csak nekem tartogatsz:
ahogy szavad repül felém, elérsz s megsimogatsz.*

Önvédelmi eső

*Ma is esett és szerettem minden
cseppjét. Az eső a pityergésem,
a zivatar a sirásom. A menny-
dörgéssel és villámlással járó
özönvíz a napi zokogásom.
A saját lelkiállapotommal
való tegnapi szembesülésem,
szemlesütő tükörbe nézésem.*

*Így hát azt akarom, hogy mindig
essen és szakadjon! Tenyérszéli
esőernyőm alatt szárazon
csodálnám a meteorrajok
mindent elsöprő támadását.
A kezem újra kinyújtanám
a közeledő függönyön át.
Nézném, hogy erekké, folyókká
változnak-áradnak bőrömön.*

*És a számhoz emelném a kezem,
hogy megízleljem az égi forrást,
és messzire dobnám az esernyőt,
hogy szemben álló idegenek
esőtől valóaknak tartsák
arcomon patakozó könnyeim!*

GERBER ERIKA

Az ecetes uborka

A mennyország az égben van, mondta anya. Ott kell keresni. Egyfolytában az eget nézem, nem alszom, de ébren sem vagyok, és azt hiszem, látom a mennyországot, látom benne anyát. Főz, borsót fejt, szitkozódva kapkodja össze az elgurult szemeket, pont úgy, ahogy otthon szokta, megvagytok, csibészek, rázza fenyegetően az ujját, előlem aztán nem menekültök, kacag és folynak a könnyei, tudom, meg akar nevetetni, mert szeret.

A napsugárnak húslevesíze van, szeretetgőzeitől párás lesz a szemem. Bárányfelhők csücsülnek a madártejejen, hirtelen beborult, esőszag jön a folyosóról, kalimpálnak az infúziók, mint a jég-eső nagypapa kertjében, ami a bádogtetőre esett. Fázom. Nagypapa betakar a dohányillatával. Ősz van a szemében.

Bubut kiviszik a kórteremből (gyerekek nem való az ilyen, mondják), ebből tudom, hogy bele fognak szűrni mindjárt a mellkasomba, hogy sejteket szívjanak ki a csontomból. Az első bökést nem is érzem, csak látom a vércseppek-ből kinyíló tavirózskákat. Szépek. Aztán megreccsen a tó alatt a kéreg, és csipkebokor nő ki a repedésből. Égek. Vizes törölközőkkel oltják mellemen a lángokat. Bubu már bejöhét, odaadja a *G. I. Joe* képregényét. Bubu harcol értem.

Csak egy kanállal kéne ennem, csak egy kicsi kanálkával, legyenek jó kislány, és nyissam ki szépen a számat, de a szám nem mozdul, elzsibbadtak benne az ízek. Pedig nagyon akarom, hogy szeressenek, mégse nyílik, nem érzem a mennyország húsleves- és madártej-illatát, csak valami romlott olajnak a szaga bűzölög a torkomból, olyan, mint a gépzsír, amibe egyszer belenyaltam nagypapa műhelyében.

Eltolom magamtól a kanalat. Ecetes uborkát kérek, hallom kívülről a hangomat, apám ugrik, hozok én, hozok, nem is akárhonnan, hanem egyenesen uborkaországból hozok, onnan is a legropogósabbat, olyat hozok az én kicsi madarannak, ami úgy megcsiklandozza majd a csontjait, úgy megkacagtatja, hogy a nagy nevetés kirázza belőle a betegséget, bizony ám, csak ámultok majd, ha megjövök! Bubu is kér olyan uborkát. Bubu mindent kér, amit nekem akarnak adni. Bubu bátor, Bubu erős, Bubu mindent megeszik.

Az álomzug egyik szegletében megtalálom uborkaországot. Zöld ruhákban járnak benne az emberek, kaporfák nőnek a kertekben, a boltok kirakatában zöld üvegek állnak, csillog rajtuk a celofán a neonfényben. Apám lódenkabátban, két nagy üveggel a hóna alatt fut, szalad, s mint zsákmányát a büszke kutya, teszi le lábaim elé a jóízű egészséget.

Óriáspanda?

Negyven éve nézi ezt az arcot, és csak most tűnik fel, hogy ennek az embernek nincsen álla. Egy áll nélküli emberhez ment hozzá. Hogy is tudna csókolni ez a száj, ha egyszer nincs alatta talpazat, erő, férfiasság? Sehoggy. Megcsókolni sem lehet az ilyen ajkat. Hogy volt erre képes mégis, negyven éven át, Jézusom, hogy?

Kihúzódik az ágy szélére, és átfordul a másik oldalára. Most a levetett ruhákat látja, a fotelre dobott mackónadrágot, a kockás flanelinget, aminek mosás után is Ede-szaga van. A fotel lábánál hever a rejtvényűség: „a medvefélék családjába tartozó állat, tíz betű”. Na, itt akadtak el. Ő ragaszkodott az óriáspandához, Ede viszont állította, hogy az 1969-ben függetlenségét visszanyert állam csakis Marokkó lehet, ezért neki le kellett mondania az Ó betűről, vagyis az óriáspandáról. A medvéknek is van csökevényes vagy visszafelődött testrésze, jutott eszébe, nincs például vakbelük, de ettől még szerethetők.

Tamásnak sincs vakbele. A gólyatáborban voltak éppen, amikor ki kellett venni. Aznap este csókolóztak, és lám, máris baj lett belőle. Legalábbis ő így hitte. Sokáig hitte, hogy a szerelemből adott csók bajt okoz. Nem is csókolt azóta szerelemből.

Azonnal felismerték egymást. Még ennyi év után is! A férfi szája most is izgalmomba hozta. Uramisten, elment az esze, hogy ilyeneket gondol, hogy izgalom, vágy meg ilyesmik. Tamásnak gyönyörű szája van. Reméli, nem tűnt fel neki, hogy nézi.

Szia. Hát te? Erre jártam éppen. Én is. Hogy vagy? Jól. És te? Én is. Akkor, szia. Szia. Ennyi volt az egész.

Itt meg a negyven év Edével, aki nem tud csókolni, és akit nem fog megcsókolni. Negyven év ezzel a férfival, akinek a mackónadrágja és a flanelinge minden este ott hever a fotelen, és aki nem akarja beírni az óriáspandát a vízszintesbe.

Ki kellett mennie vízért. Mostanában gyakran ébred arra, hogy száraz a szája. De ma el sem aludt. Állt a fürdőben a tükör előtt. Vissza akarta kapni a negyven évet. Állítgatta a fali lámpa fényét, és várta a hatást.

Ma látott a kirakatban egy spagettipántos topot. Fekete, tüllbetéttel. Ez azután volt, hogy találkozott Tamással. A pántok lejtése tűnt fel a vállak simaságán. A próbababának is volt egy fehér tincs a hajában, pont ott, ahol neki is, középen a homlok fölött, csak az övé már nem látszik.

Elképzelet magát abban a topban. Elképzelet a pántok esését. Délelőtt már majdnem bement az üzletbe, hogy felpróbálja. Őrület, tényleg elment az esze. Elképzelet, hogy a hálóban Tamás várja. A szobában sárga fények vannak, ő belép, egymásra néznek, a férfi magához húzza, és mozogni kezd a testük, úgy valahogy, mintha táncolnának, pedig csókolni akarnak. Száján érzi a férfi száját. Szeliden izmos és jó ízű, érzi, ahogy az ajkai átforrósodnak. Mosoly remeg az arcán. Kezével gyorsan a szájához kap, hirtelen, nem is tudja, miért. Talán el akarja hessegetni az érzést? Vagy inkább marasztalná?

Visszafekszik az ágyába. Ede félálmában feléje fordul, átlandíti karját a paplan felett, ujjait a vállára kulcsolja, szorosan a pántok fölé.

Már csak a sirály

Már csak a sirály maradt. Minden más-sal végeztek. Még a fogselymet is berakta, pedig arról mindig megfélekedzik. A lejárt élelmiszereket külön bezacskozta, kidobta. Elcsodálkozott, milyen sok bontatlan fűszere maradt. Hát eddig mivel főzött? Mit ettek? Mit csináltak itt éveken át ebben a házban?

Nem érti, miért lábad most könny-be a szeme, hiszen nem szeretett itt lakni. Odakinn tombol a tavasz. Kinéz a kapu irányába. Látja, hogy Sándor kiszáll a kocsiból és idegesen rágyújt. Türelmetlen, mint mindig. A gyerekek a hátsó ülésen ölik egymást. Hopp! Belekapott a szél az almafába, és a Nissan tetejére hullanak a virágszirmok. Elképzelet, hogy a szirmok betemetik az autót, és ettől az egész olyan lesz, mint egy frissen emelt sír.

Visszamegy a nagyszobába. Ő is rágyújt. Mi legyen a sirállyal?

Harminc éven át cipeli magával egyik otthonából a másikba. Odalép a képhez, becsukja a szemét, és hideg ujjaival végigsimítja a vásznat. Érzi az olajfesték hullámszását a víz fölött és a szárnyak fehérségét is érzi, de egy ponton megakad a keze. Ott, ahol az olajba beleitta magát a vér, és akkor megjelennek előtte a fémszilánkok és megjelenik előtte Tamás élettelen tekintete a sirályra szegezve, mintha azt mondaná: ezt ne hagyj itt!

Megszólalnak a szirénák, felébred, és megfogadja, mint minden alkalommal, hogy reggel leveszi a képet a falról, odaadja valakinek, vigyék, vagy darabokra tépi, kihajítja, elégeti, elég volt... persze, tudja, hogy úgysem szabadulhat tőle.

– Anyu, gyere már!

– Megyek, életem, megyek, csak még be kellene zárnom.

Nem akarja, hogy Sándor lássa a könnyeit, vesz egy nagy levegőt. Az mindig segít.

Érettségi előtt voltak egy nappal. Ő tanult, Tamás festett. Különös érzéke volt a fehérekhez. Ráfestette a sirály szárnyaira... hadd repüljön. Aztán elindult ő is az apja fehér Ladájával. Pedig milyen szépek voltak együtt. Szépek és fiatalok. Azon kapja magát, hogy mosolyog. Minek is zárná be az ajtót, nincs itt már semmi, amit el lehetne vinni. A kulcsokat hanyagul az óraszekrény tetejére dobja, át-néz a szomszédhoz, és arra gondol, nekik is lehetett volna ilyen szép kertjük. Sándor durván felzúgattja háta mögött a motort. Indulni akar.

Mi lenne, ha ő most nem szállna be abba az autóba? Mi lenne, ha most szépen kilépne ezen a kapun, és elindulna a világba, valamerre? Egyedül.

PAULILON 420

129

– szerkeszti Horváth Benji

ALEX VÁSIEȘ

A gyerek messziről jön

(Copilul vine de departe)

*Vasárnap van, és – mint mindig – a pénzre gondolok.
Nincs amit pihenjek, életemben nem dolgoztam egy napot sem,
szünet nélkül a pénzre gondolok, és hogy mit lehetne kezdeni vele.
Azt álmodtam, hogy egy elviselhetetlen lánnyal kell megházasodnom,
és félttem lemondani a szülők által megrendezett esküvőt
a kölcsönök miatt, amikért majd halálomig fizethetek.*

*Vasárnap van, és a tavasz leereszkedik a fák között a szobáimig.
A lakásban, amit egész évre kifizettek otthonról a szüleim,
hogy nyugodtan tanulhassak, felkészülhessek a munkára.
Azt álmodtam, egy barátomat kiütötte az alkohol, fel kellett emelnem az asztaltól,
és elvinnem egy kávézóba, hogy megmentsem, de nem volt pénzem,
és visszatértem csalódottan a valóságbeli luxuslakásomba.*

*Vasárnap küldenek csomagot, pénzt és kaját a szüleim.
Ha dolgozok, nem várhatom többé a kisbuszt az illatos parkban.
Ott jön egy magamforma fiú, és felszáll a hintával, beleveti magát a fűbe.
Érkezik a csomag és felkelek, eltávolodom a fiútól örökre.
Ő még egyszer felszáll, gurul, mint egy kapus, majd boldogan hazamegy.*

A kertész öröme

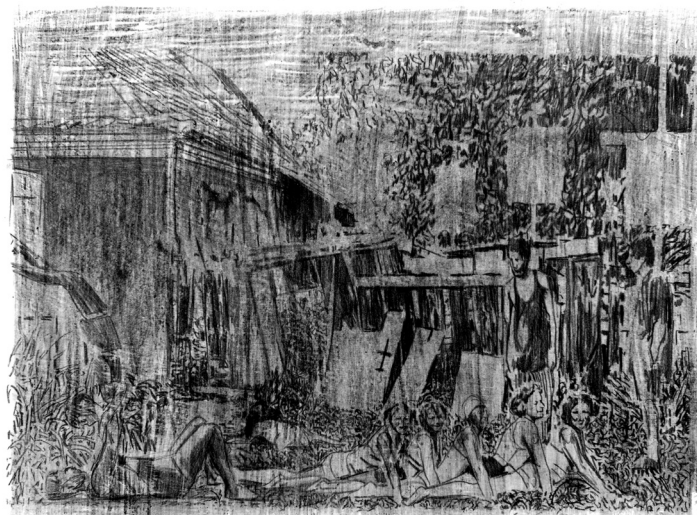
(Bucuria grădinarului)

*Semmit nem csinálok egész nap, haldoklom az egyetemen.
A várost uraló hegyek gazdagabbak reggel,
amikor a csillagfürtök visszavonulnak, miután egész éjjel világítottak,
mint valami felhőkarcolók, amikor az elveszett rakéta
mindent megváltoztat az olasz dombokon.*

*Mellettük a fejhallgatóban szóló zene eléri a legrosszabb
minőségét, 2 másodperc csend, ahol kijönnek
a meleg délutánok, olvadni kezdenek az ecsetek.
Én azt hiszem, hogy azért szakad meg, mert valaki keres,
de senki nem csinál semmit egész nap, egyfajta köd
lebeg a fejben, és szőgyellek társaim szemébe nézni.*

*Egy lánynak, Alexandrának macska van a blúzán a hasánál,
és amikor meghallja a fiú nevét, aki régebben megbaszta
a borozóban, egy ütő a kismacska szájában kiviszi a teremből,
békalencsétől megzöldült vízzel oltja be szemét.
Összetöri átmeneteit.*

*A másik lánynak arany szíve van, a köldök fölött
verejtékcsik szűrja át. Az arany szív folyton akadályozza,
liheg, amikor hazaér, a saját légzése az egyetlen dolog,*

Over Our Heads

ami megérinti – egy időhurokban, tehetetlenül, a halál felé.
Fagytól védett muskátli Eva, az Angyalok Csoportjából, gazdag
fürtjei vannak, citromillata elűzi a szúnyogokat.

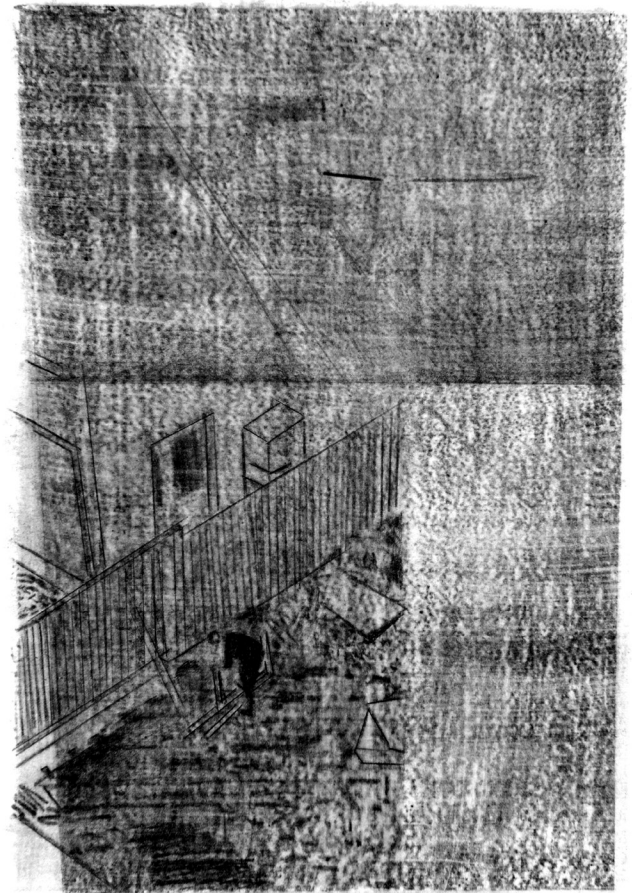
Ők mégis azt mondják, *Fantasy Hot Pink* és *Glow in the Dark*.
Minek kínlódtok ti, lányok, az első órán?
Minek kínlódtok ahelyett, hogy későbbre
tartogatnánk magunkat, amikor kicsinyke tavasz nyílna,
ahol menedéket kaphatnánk?

A fagy megölte a kaktuszokat tavaly télen, csak a pázsiton a folyó
kigyózik egyenetlen arabeszkekben.
Legyetek ti az én friss erőm, a puszpáng-bokrokban ijedezők.
Messze nagy tarlótüzek füstölögnek a dombokon.
Ahol megszűnik a kép, hosszú, éles levelű nád nő.
Ne gúnyolódjatok velem,
mert elhagylak titeket, mint a húspiros Lonc.

Inkább járjuk be a mezőket, vadásszunk sárga pillangókra
a penészes ablakredőnyök mellett. A csalántól keretezett szikláknál
fulladjunk bele a pipacsokba a búzamező szélén.
Vadásszunk pocokra, ha nem, találjuk meg az alagutat a vadrepcésben.

Az átjáró a bambuszházikó felé, ahol a kistestvér finom barátságát
ajánlom fel, aki piros gyümölcsöket fog szedni nektek,
meleg madárfészket hoz nektek meztláb a homokban.
Mondjátok el ti a gondolataimat – egy hónapja gondoltam el őket.
„Egy hullám, ami végül elhagyja a szinuszképződést, kiegyenlítődik
és megnyugtat minket, mert úgy tűnik, hogy utánozni tudjuk.”

Alig estefelé Isten fektessen le minket a földre,
mint a zöld búzát egy köztes évszakban.
A partról érkező áramlat legyen az ellensúly, hogy ne tudjunk
elmenni, hogy teljesen tönkretegyenek a váratlan kereszteződések.

Temptation Tide II

HORVÁTH BENJI fordításai

SZIJJ MÁRTON

Cherry Flavoured Apocalypse

a Cherry Flavoured Apocalypse
metaesztétikai jelentőségű alkotás,
zene még soha nem hangzott egészen úgy,
ahogy a Bel Air Coup' legújabb albumán,

kezdi kritikáját Maxine Shaldenyacki a Ditchforkon,
az internet szórós szívű zenekritikai oldalán,
ahol megkapta a szűkmarkúan osztogatott tízpontos értékelést
és a kifejezetten miatta alapított
Best album you're ever gonna hear-díjat,

Kevin Archer pedig, az énekes, úgy mondják, teljesen egymaga viszi
a bandát,
ezért is akkora durranás,
és azóta az alternative songs jellegű
lejátszási listák mérnökeinek kedvence lett,

kultikus, de mégis maradt szubkultúra,

na de a lemez, írja a szerző, Aussie Saturday
'37-es debütjének, a Liquid Love-nak legelső,
de eltorzított taktusaival indít,
a fekete nők mézmeleg hangja, jut eszébe,
de nem írja le végül,
zene mindenesetre, amilyenek lennie kell,
ahogyan írva van,
és Saturday is, teszi hozzá még,
lehetett volna ismertebb,
ha nem gospellel tölti idejét

a második rögtön egy felfűtött dance-pop szám,
mintha a Hot and Hornie's vörösre festett boxában innánk
chilikoktélunkat,
és az előttünk vonagló táncosok testnyílásaiba dugnánk
félretett pénzünk jelentős részét,

itt Archer valószínűleg, írja a kritikus,
elhatározta, ír egy popslágert, leült íróasztalához,
és pontosan így is tett,
őszinte érzelmek és hideg szakértelem,
köző, vonalzó, de lélek is,
Leonardo bólogatott a válla fölött

de annyit beszélni még sincs soha idő, amennyit pedig kellene,
hümmögi-dúdolja szinte a következőben,
aztán megszakítja, bevág egy hangmintát
a White Town dalából, a Your Woman-ból,
amit fél év múlva Dua Lipa használ majd
Future Nostalgia című lemezén, a Love Again című számban,
de mindezt Archer nem tudja még, honnan is tudná,

miközben orrhangú falsettoja pengeti lelkünk megannyi húrját,
fátyolos hangja felszínre hozza gyötrelmét,
kegyetlen müzsák ajándékát,
minél keserűbb, annál édesebb,
mélyebben fáj, mégis kevésbé zavar,
hozzák is meg nem is,

hanem a lemez csúcspontja a Mellow as it Gets,
a hétperces opus címe magáért beszél,
valódi hangorgia, mégis olyan idilli, hogy

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

egy fuldoklót is megnyugtata,
akár a megzenésített ASMR,
elviselhetetlenül puha és kellemes,
ámde tűélesen minden a helyén van:
egy alvó egeret is megnyúzna
anélkül hogy fölébresztené,

de ahogy sűrűsödik az utolsó negyedre,
mintha visszabújnánk az anyaméhbe,
visszhangzó, de plasztikus
ez a zsíros, acidós pulzálás,

csak a szeretet ragadhat így,
folyékony szeretet,
színes olajtócsa, csillagok illata,
gőzölgő húsleves vasárnapi asztalon,

de hiába a dalszöveg,
ilyet a nő miatt nem lehet,
hiába olvastja a mellkast színes-jóleső játzsás,
ennek semmi formája nincsen

Shaldenyacki egyébként annak idején
épp a metrón ülve hallotta a bandának egy korábbi,
Make It Happen című lemezét, és
rögtön érezte, dolga lesz még ezzel,

mert ha lett volna akkor férje, írja később egy esszében,
azonnal elhagyja azért az albumért,
hogy elköltözzön Kaliforniába,
mint minden rendes ember, akinek volt már
spirituális élménye ebben az életben,

hát ezért írja ezt, írja most,

máskülönben egyértelmű utalás szerinte a *The 13th Floor*
Elevators slágerére a következő dalban,
mikor elhangzik a let me show you the Californee way sor,
kár, hogy Archer Ausztráliában él faházban,
tekergeti ott a szintetizátorait, leönti őket néha borral véletlenül,
abból lesznek ezek az albumok

a Voyeur a féltékenységből fakadó szenvedéshez írt
édessavanyúan melodikus ballada,
Peeping Tom az örök kedvencem, éneklí a filmre utalva,
ami a Psycho-val egy évben jött ki Angliában,

How Soon Is Now

Caged birds

ezért nem ismeri senki,
a mérhetetlen hatalomvágy harmonikus himnusza,

ám az egyik legmerészebb kísérlet a Bach-fűgák újragondolása,
egy izraeli pszichedelikus szőrfrock banda adta Archernek az ötletet,
de bevallottan rajongója Yohannes Waltzmann
zenéjének is, amit
avatottabb fülek hallhatnak a zenekar korábbi darabjaiból,

és egyetlen számot sem rontanak el idegesítő rap-betétek,
nincs is hiba, csak Lana del Rey talán, hogy nem működik közre,
vagy a hangmintákkal néhol túlzásba vitt
popkulturális utalások,
de nem is hiba, apró tökéletlenség,
annyi kell is

végül Archer, kezdi summázni Maxine Shaldenyacki,
megtalált egy hangzást, felkeltve a gerinctőben szunnyadó
kundalini kígyót
szélesre tárta a mennyeknek kapuját,

de hova fokozza még, kérdi retorika végett,
mintha himnuszt írna ő is, nem pedig kritikát,
megszólaltak, folytatja, a végítélet harsonái,
örömkialtásokat szaggatva fel a némák tüdejéből,

Kevin Archer nem zenész, hanem misztikus,
átélhetővé teszi a Szentet, a numinózust,

a tökéletesen érett cseresznye,
ahogy ropogós, aztán szétárad,
az Istennek lehet ilyen íze,

erről szól a művészet,

a lemeze pedig szintiszta extázis,
vörösbor, olajos csillogás,
csillagok illata és csendes katarzisz,
és éppen paradox volta miatt zseniális,
hogy az ellentmondások káosza olyan harmóniába olvad, ami
példátlan a zene történetében,

ha pedig a műalkotás ígérete
változtatni a befogadón,
a Cherry Flavoured Apocalypse ennek
hiánytalanul eleget tesz,
hiszen annak is, fejezi be Shaldenyacki,
akinek nincs még semmiféle istene,
a szféráknak e földöntúli zenéje
ideális alkalom a megtérésre

FARKAS ARNOLD LEVENTE

a szó, a hiba

kilencedik szonett a másodikról, szigetmonostor, január tizenegy, hétfő, a test, amire gondolok, az angyal teste

szent dolog, tanyáznak arra pásztorok, a csönd szavára hallgatok, lehettem volna másolat, másolnék valóságokat,

kevésből csípnék le sokat, mindenem ott ül a látszat, a vers időnként hazudik,

a néma kertben elbújik első elől a második, írni kéne még valamit

*

nyolcadik szonett a másodikról, pócsmegyer, január tizenegy, hétfő, a kút mélye fekete, abban úszkál a neve, fekete,

asszonnyal beszél a szűz, láng nélkül ég el a tűz, szél a szűz, kígyót rejt a néma kert, a második énekelt, néma kert,

halott csönd a szó körül, belülre a kint kerül, szó körül, belül a kint kör gyanánt óuja

majd a nyelvi plánt, kör gyanánt, az angyal és a gyermek pénzt ad a tévedésnek, a gyermek

*

Ha á egyenlő bével, bé pedig cével, akkor á egyenlő cével. A név nem azonos a dologgal.

Nagy hangsúlyt helyeznek Abderában a matematika-oktatásra. Ha a dolog maga volna a név, akkor a dolgok nevek volnának csupán, ám a dolog névtelen, míg a dolognak a névvel dolga van.

*

hetedik szonett a másodikról, pócsmegyer, január tíz, vasárnap, a lélek, amit olvasol, nem maga a lélek, csak

a szó, ami azt jelenti, lélek, de a lélek mit jelent, talán nem is létezik, létezővé a nyelv teszi, a számunkra

másképp létező, az igazság helytartója megkérdezi, a lélek miféle nyelvet ölt,

halott a lélek hangalakja is, ruhát a nyelvtől kölcsönöz a szó, a hiba tévedése ez

HORVÁTH ADÉL

kontroll

bőröd és bőröm közé ékelt milliméter az ősztönnél erősebb az öncsalás biztonsága elég közel vagy hogy az erek suttogását hallani elég távol hogy a szándékot tagadni lehessen ettől még nem csorbul a gőg csak meg ne mozdulj

How Soon Is Now

zsigeri magány

hajnalra kihűlök és felriadok hidegek a belső szerveim azt mondják ez a cirkadián ritmus

szagelszívó

hiába feszülsz ne is próbáld nem fog menni

tudom kicsit fáj de most ez a lényeg szükség az impulzus

hideg asztal nem libabőr ez inkább a beleegyezés

ne félj a színe csupán egy darabig ilyen élénk ettől akarlak

még hogy könnyeimmel rothasztalak ki győz addig várni

ha neked az tetszik lennék passzív csak ne vonzanának úgy az éles tárgyak

úgy ahogyan ő a hús jutalma volt értsd meg te is az vagy:

perverz csend a szívizom utolsó összehúzódása és elernyedése között

Alex Văsieș (1993, Beszterce) költő és műfordító, az utóbbi évtized román költészetének egyik kiemelkedő hangja. A kolozsvári BBTE bölcsészkarán végzett. Három verseskötet szerzője. Fenti versei az *Instalația* című kötetből valók.

Szija Márton 1995-ben született Szombathelyen. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetemen tanul vallástudományt és nemzetközi kommunikációt. Főleg prózát és verset ír.

Farkas Arnold Levente 1979-ben született Nagyváradon. Gyermekével és feleségével a Szentendrei-szigeten él.

Horváth Adél 1999-ben született Debrecenben. Jelenleg orvostudományt hallgat, emellett verset és prózát ír. Munkáit korábban a *KULter.hu*, a *Csillagszálló*, a *Zempléni Múzsza*, a *PRAE* és az *Előretolt Helyőrség* közölte.

PÉCSI GYÖRGYI

Migráns, posztmigráns kor-irodalom

A semleges cím – *Regénytapasztalat* – nem vonzana, az alcím viszont – *Korélmény, hovatarozás, nyelvváltás* – annál inkább. „A kötet írásai a regényolvasói kíváncsiság, megértésre igyekvő dokumentumai. Az ezredforduló előtt és után megjelent művek kommentárjai összefoglaló észrevételeket is eredményezhetnek, a kultúra terepén lejátszódó változások, a félmúltban és a jelenben zajló folyamatok azonban óvatosságra intenek az általánosító következtetéseket illetően” (*Előszó*). Thomka Beáta olvasói tapasztalatai szerint lényegi változás történt az utóbbi évtizedekben a regényirodalomban. Azáltal, hogy a népmozgás globális méreteket öltött, a migráció kulturális tényezővé vált. Esszéiben olyan kortárs külföldi írók regényeinek tucatjait olvassa, értelmezi a világ minden tájáról (Saša Stanšić, Kamel Dauoud, Elena Ferrante stb.), akik országot, nyelvet, kultúrát váltottak, és úgy váltak ismertté. Meglepő, írja, hogy a korábbi nagy – olasz, francia, spanyol, orosz – irodalmak írói iránt lanyhult a nemzetközi érdeklődés, miközben a migráló, nyelvet, kultúrát váltók, köztük az exjugoszlávok is, számottevő nemzetközi sikereket értek el.

RÁOLVASÁS

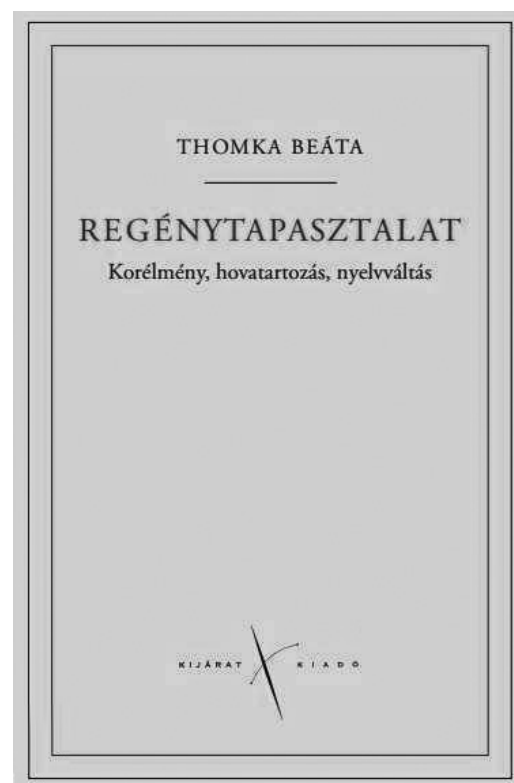
Természetes, hogy Thomka érzékeny a témára. A régi multikulti Jugoszlávia a hetvenes években legalizálta a németországi vendégmunkásságot, majd a kilencvenes években négy egymást követő háborúban szétesett az ország, s szélnek ment több százezer ember, köztük számos író is. Itt most Thomkát nem az exjugó multikulti utóélete (romjai) érdeklik, hanem az elvándoroltak, a pályájukat egy másik, befogadó országban folytató, nyelvet váltó vagy kétnyelvűvé váló horvát, szlovén, szerb, bosnyák írók, meg a posztmigránsok, azaz a migráció második generációjának írói, akik eleve a befogadó ország nyelvén írnak, jóllehet bennük él a szülőlk, család, mikrokörnyezet által átöröklött kultúra is, vagy abból valami. Thomkát az érdeklődés és a megértés vezérli; vizsgálódik, meglát, fölvet egy csomó, tűnődésre érdemes dilemmát.

Például, mi történik, ha a nyelvet nem, de az öröklött kultúrát magával viszi az író. Kinek ír, kit szólít meg a bevándorló, nyelvet váltó író – szülőhazájának vagy a befogadó országnak? Hogyan is állunk az öröklött nyelvre való visszafordítással? Ha a bevándorlók második, harmadik nemzedékéből kiváló író már nem bilingvis, egy olyan kevert civilizációjú országban, mint

a német, a posztmigráns író német vagy németországi író lesz-e. Újra kell-e értelmeznünk a világirodalom – nemzeti irodalom fogalmát, vagy a nem is oly régi posztkoloniális szempont helyett célszerűbb-e az intrakulturális vizsgálat. Az örökölt, a szerzett, a választott nyelv, a nyelvfeljtés kérdései, a vendégmunkás irodalom, a kettős kötés... Mintha kialakulna egy nemzetek fölötti kontinentális tudat, ugyanakkor egyre több a „nemzetén kívüli írók”, a hontalanok száma. Ez utóbbira példa Jhumba Lahiri író. Londonban született bengáli nyelvű és kultúrájú családban, valódi anyanyelvét, a bengáli nyelvet soha nem tanulta meg. Aztán Amerikába ment, amerikai íróként futott be, majd Olaszországba költözött, olaszul tanul és olaszul írja naplóját, történetesen az angol nyelvvel való szakításról, meg az örökölt, a szerzett és a választott nyelv dilemmájáról.

Mindez persze engem magyar vonatkozásban érdekel főleg, hol is tartanak a mai migráns, posztmigráns magyar írók. Ötvenhatban kétszázezer ember menekült el Magyarországról, köztük pályán lévő és pályájukat kint kezdő írók (Ferdinandy, Magyar Műhely köre). A nyugati világban lapokat, könyvkiadókat és számontartott magyar irodalmat hoztak létre. Volt közös történelmi élményük és „küldetéstudatuk”, hogy a magyar szabadság eszméjét őrizzék. A rendszerváltás után több hullámban, kivándorlóként, vendégmunkásként, ingázóként háromszor annyian hagyták el az országot, de ennek az expatriálásnak a magyar irodalomban tulajdonképpen nem, vagy alig-alig érzékelhető az eredménye. Persze, az ötvenhatosokat várta a Nyugat, és várták a korábbi emigráns hullámok írói. Az ezredfordulósokat nem várta senki – egyenként mentek el és próbáltak meg integrálódni, nem alakulhatott ki (nem tudott kialakulni) magyar nyelvű irodalmi sűrűsödés. Az viszont elképzelhető, hogy a második-harmadik generáció több magyar gyökerű, származású vagy kettős kötődésű író dob felszínre – legalábbis a nemzetközi trendek erre engednek következtetni. Mint a Thomka említette Melinda Nadj Abony, vajdasági születésű, svájci német író, aki – svájci német íróként díjazott, magyarul is olvasható – regényében éppen a vendégmunkáslét, az idegenség-befogadás, a nyelvváltás és az örökölt kultúra dilemmáját beszéli el. Az író gyerekként került Svájcba, német nyelvű környezetben szocializálódott. Születési országa többnyelvű, de szívszorító, hogy azzal az exjugó dalmát férfival, akivel lelki rokonságot érez, már csak közvetítő nyelven, angolul értik meg egymást, úgy, ahogy. Bizonyos, hogy másként olvassuk a regényt mi, érzelmileg hozzánk áll közelebb, mint választott nyelve kultúrájához; számunkra magyar sorstörténet, de kérdés, része-e a mű a magyar irodalomnak is?

Nagy Abonyi regénye mintha Domonkos István *Kormányeltörésben* című kultikus versének lenne a kiteljesítése. A vers a hetvenes években, a nagy vendégmunkás-kirajzás idején megrendítette a vajdasági olvasót, írja Thomka, de talán

csak most értjük meg igazán az expatriált nyelvfeljtését, a nyelvből való kiűzést, a hontalanságot, az egzisztenciális peremléteket. Az infinitívuszos Domonkos-vers azóta is számos versben gyűrűzik tovább, legborzongatóbban talán Ferencz István *Didérgés* poémájában; itt nem a nyelvfeljtés, hanem az ab ovo nyelvi elégtelenség a hontalanság, idegenség oka.

És – óvatosan jegyzem meg – talán az idegenség, kettős kötés, identitás kérdését lehetne vizsgálni a Magyarországra áttelepült magyar írók esetében is. A nyelv, a kultúra azonos, „csak” országváltás történt, ám az áttelepültek talán kivétel nélkül határozottan érzékelnek egyfajta idegenséget, otthonossághiányt. Több ez, más, mint standard regionalitás? Egyetlen magyar irodalomban gondolkodunk, de időről időre fölmerül a dilemma, hogy mennyire érti a magyarországi olvasó azt a határon túli magyar irodalmat, amelynek erősebb a helyi kötődése. Különös, hogy a kérdés fordítva nem merül föl, hogy a határon túli olvasó mennyire érti a (Trianon utáni) magyarországi irodalmat. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy határon túli kritikusok, irodalomtörténészek mintha óvakodnának a kortárs magyarországi irodalomhoz hozzászólni. Tóth László azzal szokott tréfálkozni, hogy talán ő az egyetlen magyar író, aki reflexeiben is otthon van két országban: ugyanúgy érzi a (cseh)szlovákiai magyar irodalmat, ahogy a magyarországit, s mindkettőhöz érvényesen hozzá is szól. „Ez igaz – élcelődtem –, de mégis inkább szlovákiai magyar író vagy, mert akárhonnan indulunk el, mindig oda lyukadsz ki, hogy *de a szlovákiai magyar irodalom...*”

Mindenesetre, akárhonnan nézzük, a magunk dolgában a kölcsönös megértésben a módozatok csak árnyalatnyiak.

Thomka Beáta: *Regénytapasztalat*. Kijarat Kiadó, Budapest, 2018.

Ég, varjakkal

(megverekedni)

a tollak felborzolódnak a nyakán a hangok összegabalyodnak begyében a hasítás és csípés beköltözik csőrébe a karmai
a levegőbe kapaszkodnak
fáról fára kiabálják egymást falakat húznak fel hangokból melyeken szinte lehetetlen átrepülni csak kifelé nyílnak meg
egy gömb a területe melyben az ő hangja a leghangosabb az ő szárnya a legverdesőbb ez az ő bolyongó buborékja ez lebeghet legtovább

(röviden)

az eposz töredékei az égből hulltak alá mint levedlett tollpíhek a földön kavicsá változtak kavicsból koppanássá szikrává szikrából
esti tábortűzzé amit árnyékok ültek körül
a lángok duruzsoltak szétküldték a patak mentén visszhangjaikat füstjeleket adtak le a víz lakóinak
a víz alól madarak buktak föl ki látta őket eltöprenghetett hogy fértek el nagy testükkel a sekély vízben
éjszaka mozgásba jött minden helyet cseréltek a dolgok és a történeteik s egy ének madárba kezdett

(örtorony)

az őrtorony a tengerre nézett a hullámok veszélyétől tartotta távol a bentebb lakók életét
sirályok érkeztek vijjogva de a torony állt
hajók vad fénye világított rá de a torony állt
egy polip nézett ki a vízből rá karjait emelgette de a torony állt
a víz mélyéről kagylók prüszköltek felé de a torony állt
és bárki próbált közeledni hátulról a szárazföld felől a vízi veszélyekkel ismerkedni szelíden tolta visszább őket

(az övé)

a tojásba zárult levegőt lélegzi be minden éjjel nagy a tojás hosszú évszázadokig elég a levegő
lassan születik meg ahogy egy hold vagy egy rügy egy téli ágba toll egy fejdíszben
övé lesz a gravitáció és annak legyőzése övé a vándorlás pontossága az építés csörműves szigorú rendje
övé a feketeség legmélyebb árnyalata könnyűsége rejtett érdekessége minden ami egy tojáshéj anyagából befelé árad egy belső végtelenbe

BÁLINT TAMÁS

Máj hagymalekvárral

– részlet –

24.

Kültelki szöveg a szomszédban, anyázás a kerítés fölött,
magasröptű eszmecsere az ide-oda átlógó ágakon.
Mit kellene, mikor kellene, kinek kellett volna,
hogyan lett volna érdemes – dióhéjban összefogva.
Demeterékkal hátulról határos a probléma forrása,*
melyet szeretne a család fő egyszer s mindenkorra letudni.
Nem is sejti, a mai napon, bár egyáltalán nem olyformán,
miképp azt elképzelte korábban, ez tényleg sikerül neki.

* Kis (a másik) egyáltalán nem egy megkeseredett fazon,
Inkább olyan elcseszett örökfiatal hippí, aki sodródik
az étellel, bár fennhangon hirdeti, hogy ő lovagolja meg,
egyenesen irányítja a hullámokat, mindenféle fajtát.
A közösbe nem ad, de annál többet használ belőle,
és teleszájjal be is kürtöli a véleményét a partvonalról.
Ítélni nem szükséges, hagyjuk másra a lehetőséget.

25.

Mi lenne az oka a jó szomszédság extraritkaságának?

(ne gondold, amennyiben nem vagy rosszban a tiéddel,
akkor ott minden a legnagyobb rendben lenne, sőt,
ez esetben valószínűleg te vagy a csendes utálat tárgya)

S ki fogja össze ezt az egészet? A területi képviselő
sem az igazi meghatározás, leírni problémás,
olyannyira sztereotíp figura, inkább haladjunk tovább.

Névjegykártyáján csak a „Patron” szó szerepelt.

26.

Egy karóra mutatói 17:52-nél a számlapra olvadtak.

Objects From My Memories nr. 23 – Passerby

27.

Az ügynök autójával kéthetente áthalad a kertvároson,
fotós kellékeket szállít ki, illetve csak házal és próbál
minél többet rászógni belőlük a lehetséges partnerekre,
akár túlórák terhe mellett is – a célszámok szentek!

Noha megszokta, hogy az úton játszó gyermekek miatt
óvatosan kellene hajtson, szinte el is csapott egy labdát,
de a gondolatai – ismétlődően – teljesen máshol járnak.

Tizenhét iszonyat hosszú, megbecsülés nélküli év után
állandóan arra gondol, ha nem lenne így kiszolgáltatva,
miképp inthetne be valahára már a főnökeinek, mikor
kezdhetné meg korai, gondtalan nyugdíjas éveit,
és – az eleve olcsó poént még apróbbra váltva –
felelhetné minden, a foglalkozását firtató kérdésre
nyugodt szívvel végre: „F.K. – szoptatási tanácsadó”.

Nem áztatja magát, már inkább savanyodott, mint kedves.

Folyamatok és tendenciák az erdélyi magyar nyelvhasználatban

A *magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* című sorozat utolsó, hatodik köteteként jelent meg Péntek János és Benő Attila *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)* című kötete az Erdélyi Múzeum-Egyesület és a Gondolat Kiadó közös gondozásában. A Kárpát-medencei kisebbségi magyarok nyelvi leírása korábban már megelelt kárpátaljai (1998), vajdasági (1999), szlovákiai (2000), ausztriai és szlovéniai (2012), valamint horvátországi (2016) vonatkozásban, a Kontra Miklós által szerkesztett sorozat azonban ezzel a kötettel válik teljessé. A kötet hiánypótló, nemcsak a sorozat teljessége miatt, hanem önmagában is, hiszen a nyelvi kérdések vizsgálata mellett bemutatja ennek a történeti, politikai, szociológiai és kulturális hátterét is.

Bár nem volt benne szándékosság, a könyv éppen Trianon százéves évfordulóján jelent meg. A sorozat többi kötetéhez és a kutatás 1996-os adatgyűjtéséhez képest viszonylag sok időre, de ennek a hátránynak olyan előnyeit használták ki a szerzők, amelyek teljesebbé tették a romániai magyar nyelv szociolingvisztikai leírását. Ennek köszönhetően a kötet nemcsak a 20. század nyelvi leírását és kontextusát tárgyalja, hanem tartalmazza a 21. század elejére vonatkozó adatokat és folyamatokat is. Másrészt pedig így a szerzők felhasználták egy 2009-ben készült adatgyűjtés eredményeit is.

A két kutatás eredményei egymást egészítik, alátámasztják, vagy éppen új kutatási területeket tárnak fel, de a szerzők kiemelik, hogy nem összehasonlítható a kettő, mert különböző mintavétellel készült, és nagy a különbség az adatközlők számában is. *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* című kutatás adatgyűjtése kvótaminta alapján 1995–96-ban zajlott az Open Society Institute prágai Research Support Scheme irodája segítségével. A 2009-es kutatást a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet végezte *Demográfia, rétegződés, nyelvhasználat* címmel reprezentatív minta alapján.

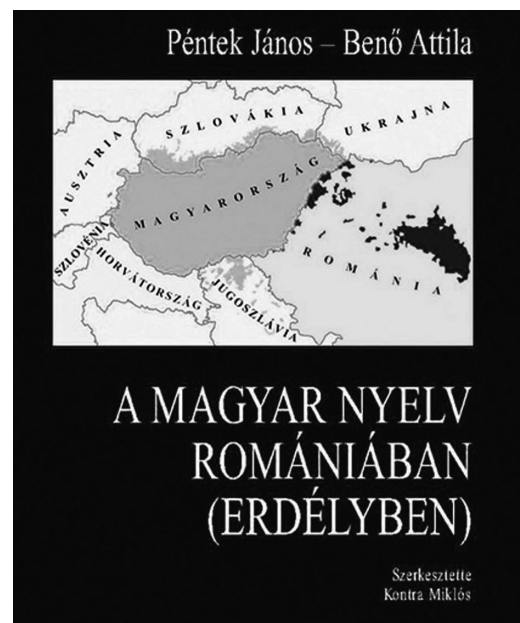
A kutatások nyelvi vonatkozású eredményeinek bemutatása előtt a szerzők átfogó képet adnak a történeti és a jelenlegi körülményekről egyaránt. A *Népek és nyelvek Erdély múltjában* című fejezet térképekkel illusztrálva mutatja be, milyen hatalmas változáson ment keresztül Erdély etnikai megoszlása a 13. századtól napjainkig. Érdemes tenni egy kitérőt arról, hogy a szerzők már a *Bevezető*-ben is használják a *legnagyobb kisebbség* szókapcsolatot, és rávilágítanak arra, hogy milyen feszültség rejlik ebben a kifejezésben a nagy és kicsi ellentétpár között. Ennek kapcsán fontos megemlíteni egyrészt azt a tényt, hogy sem az európai, sem a ro-

mániai szintű szabályozások nem tudják kezelni ennek a nagyszámú kisebbségnek a helyzetét. Másrészt maga a *kisebbség* megnevezés sem mondható semlegesnek a kifejezés negatív konnotációi miatt.

A második, *A magyar nyelvű közösség néhány jellemzője a 21. század 2. évtizedében* című fejezet a jelen helyzetet tárgyalja, figyelembe véve a szociológiai, földrajzi, gazdasági, műveltségi szempontokat, illetve a beszélők identitását és attitűdjét. A népszámlálási adatokból kiderül, hogy a románokhoz képest a magyar nemzetiiségűek kisebb arányban végeznek középiskolát, és a foglalkoztatási ágazatokat illetően alulreprezentáltak a vezetők és értelmiségiek, a technikusok és mesterek körében. Ennek részben politikai oka van, részben a diszkriminatív érettségi és a felsőfokú oktatás tannyelvének következménye, de a beszélők attitűdje is nagyban befolyásolja. Az attitűd kapcsán a szerzők érdekes ellentmondásra világítanak rá: a magyar nyelvű közösség saját nyelvéhez fűződő attitűdjében a szimbolikus fölértékelés dominál, ennek ellenére a mindennapi pragmatikus döntések az anyanyelvről való könnyű lemondást tükrözik.

A nyelvhasználat vizsgálatában is igen lényeges kérdés az egyház és a hitélet szerepe. A reformáció hatására a 16. század egyik legnagyobb újdonsága az erdélyi művelődésben az anyanyelvűség. Ennek és a könyvnyomtatásnak köszönhetően kezdett el egyre szélesebb körben terjedni a magyar nyelvű írásbeliség, de napjainkban is érdemes az egyházak nyelvével és nyelvhasználatával foglalkozni. Romániában az ortodox és a görögkatolikus egyház többnyire a román nyelvet használja, a római katolikus, illetve a protestáns egyházak pedig a magyart. Ez összefüggésben áll a nemzetiséggel is, hiszen az ortodox és görögkatolikus vallásúak nagyrészt román nemzetiségűek, a római katolikusok és protestánsok pedig magyarok. Mindemellett vannak kivételek: a moldvai magyarok és az erdélyiek körében is van arra példa, hogy végbement a nyelvcsere, de a magyar megmaradt szakrális, liturgikus nyelvként a római katolikus és protestáns közösségekben. Ezek az esetek is igazolják azt a tendenciát, hogy egy asszimilációs folyamatban az emberek a hitük-ről, a vallásukról mondanak le legutoljára.

A nyelvi színtereket illetően nemcsak az egyházat és a hitéletet érdemes megemlíteni, hanem az oktatást is. Az oktatásban két alapvető vonatkozása van a magyar nyelvnek: 1. az oktatás nyelvisége és 2. a magyar nyelv és irodalom tantárgy. Míg az első nyelvpolitikai, kisebbségi kérdés, a második szakpolitikai és szakmai. A magyar nyelv és irodalom tantárgy kapcsán a szerzők olyan kérdéseket, témákat

feszegyetnek, amelyek jellemzően nem merülnek fel a közéletben, mint például az, hogy hol van ennek a tantárgynak a helye az oktatásban, vagy hogy milyen magyar nyelvet oktatnak és milyen szemléletben. A magyar közösségek attitűdjében gyakran megfigyelhető az a felfogás, hogy a magyart érzik többletnek és tehernek az oktatásban a román tannyelvű oktatáshoz mérten, és ez is befolyásolhatja az iskola-választást. Többek között azért választanak a tanulók és/vagy a szülei román tannyelvű iskolát, hogy kevesebb tantárgyuk legyen, illetve abból a meggyőződésből, miszerint jobban, könnyebben lehet érvényesülni a román tannyelvű oktatást követően, holott sem a kutatások, sem az eddigi tapasztalatok nem igazolják ezt.

A kötet az erdélyi nyelvhasználat nyelvjárási sajátosságait is bemutatja. A régió nyelvjárási sokszínűségét jelzi, hogy a tíz nagy nyelvjárási régió közül három teljes mértékben Románia területén van (moldvai, székely és mezőségi), három pedig átnyúlik az országhatáron (északkeleti, Tisza–Körös-vidéki és dél-alföldi).

Stiláris regiszterként a szépirodalom nyelve a legszabadabb nyelvhasználati terület, mert meríthet bármely nyelvhasználatból vagy regiszterből. A szerzők kiemelik, hogy tudatosan vagy tudattalanul, de az írók, költők nyelvezete valamilyen mértékben tartalmazza azt a vernakuláris változatot, amelybe beleszülettek, mert az író számára ez az anyanyelvnek a legtermészetesebb változata. Megállapítható hogy az erdélyi irodalom alkotói szorosabban kapcsolódnak „a közvetlen nyelvi gyökerekhez”, mint magyarországi kortársaik, és ezt a változatot nemcsak díszként használják, hanem nyelvi forrásként, mintaként. Ugyanakkor az erdélyi kisebbségi léthelyzetben az irodalomban hangsúlyozottabban jelentkezik a nyelv fölértékelődése, a nyelv közösségi gondjainak megjelenítése, a nyelv és az identitás szerves kapcsolata.

Az 1996-os és a 2009-es adatgyűjtések nyelvi vonatkozásait *Az érintkező nyelvek kontaktusnyelvészeti kérdései* című fejezet tárgyalja. Ennek kapcsán fontos kiemelni, hogy a kontaktológiai jelenségek vizsgálata nemcsak a nyelvi változatosság és változások szempontjából lényeges. Ezek

a jelenségek történeti viszonylatban rámutatnak arra, hogy a magyar közösségek mikor és milyen népcsoportokkal, kultúrákkal voltak kapcsolatban, a szinkron vizsgálat pedig a nyelvi tervezésben is segít, hiszen rámutat a kisebbségi létből fakadó nyelvi hiányokra. A szerzők minden esetben figyelembe vették a magyar nyelv viszonylatában Románia településtípusait (szórvány, tömb, határmenti), és minden eredményt, illetve következtetést ennek függvényében vizsgáltak.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a kötet címében indokolt a földrajzi nevek sorrendje: először az ország neve jelenik meg, és csak zárójelben a régióé. Bár látszólag

apró különbségről van szó, lényeges részletekre világít rá. Az országnév hangsúlyos szerepét egyrészt az indokolja, hogy bár a magyar közösségek többsége Erdélyben él, ezen régió kivül is élnek magyarok Romániában. Másrészt azért is fontos az ország nevét hangsúlyozni, mert jogi, politikai vonatkozásban az intézkedések és szabályozások a teljes országra érvényesek, így az ország neve helyezi megfelelő kontextusba az itt élő magyar közösségeket. Másrészt a sorozat korábbi kötetének címéhez is kellett igazodni.

A kötet részletesen elemzi a magyar nyelv jelenlegi helyzetét és a kétnyelvű lét következményeit Romániában. Ez a rész-

letes leírás és a jelenségek tudatosítása első lépése lehet a problémák megoldásának. A szerzők nemcsak nyelvészeti szempontokat vettek alapul az elemzések során, hanem történeti, politikai, jogi, társadalmi és kulturális szempontokat egyaránt. Ezért a nyelvi és társadalmi jelenségek tágabb kontextusban értelmeződnek, és az olvasó számára is egyértelművé válnak a szempontok és diszciplínák közötti összefüggések.

Péntek János – Benő Attila: A magyar nyelv Romániában (Erdélyben). Erdélyi Múzeum-Egyesület – Gondolat Kiadó, Kolozsvár–Budapest, 2020.

**MURÁNYI
SÁNDOR OLIVÉR**

Medveorr a fenyőtörzsből

– Megmozdult! – suttogja Medvepásztor. Nem tudom, mennyi ideje hasalhatunk az erdőben a kifeszített katonai háló és a fotóállványok mögött. Tudjuk, hogy reggel kilenckor és este hatkor jönnek elő hús-hús percre a bocskok, ennyi ideig tart, amíg a napfény a barlang száját nyaldossa. Ilyenkor kiengedi őket játszani az anyjuk. Mégis egész nap itt hasalunk egymás mellett szótlanul. Tizenkettedik napja jövünk ki hajnalban, és besötétedésig maradunk.

Az anyamedvére én találtam rá hetekkel ezelőtt. Feri bácsi, a Szivárvány Étterem tulajdonosa jelezte, hogy az állat befészkelte magát egy fenyőfa törzsébe, a favágók nekifaroltak traktorral a kijáratnak, hogy ne tudjon elmenekülni, és azzal szórakoztak, hogy minél hangosabban zúgatták a motort. Szerencsére megunták és elmentek. Fura, hogy a medve nem változtatta meg a rejtékhelyét. Napokig magamra maradtam vele, míg végül felhívtam a vadásztársulatot. Kijöttek, kordont vontak a fa köré, és több helyre is kifüggesztették a táblát: *Pericol de urs. Trecerea interzisă. Amenda: 1000 lei.*

– Köszönjük, hogy szóltál. Bemehetsz, és ott maradhatsz, mert te találtad meg. De bármi bajod esik, letagadjuk, hogy tudunk róla: átlépted a kordont és bent vagy a medve területén.

– Rendben – feleltem, majd hozzátettem: – Egyetlen ember jöhetne még velem?

– Ki? – kérdezte a vadásztársulat elnöke.

– Szin János Medvepásztor. Máté Bence világhírű magyar természetfotós tusnádfürdői és bálványosi medveleseit működteti.

– Jöhet – felelte a vadászelnök, én pedig örültem, hogy végre olyan helyzetbe hozhatom Janit, amikor mi keressük meg a medvét, nem pedig fordítva. Ezt a vadat nem kell etetni. Most is itt hasalunk, alig hiszem, hogy az országot fölé fészkelte be magát, nem zavarja az egész nap száguldó kamionok hangja. Hiába van még csak dél, ebben a pillanatban egy hatalmas sárkány-szerű orr jön ki a fenyőtörzsből, felemelkedik, és körbeszaglász, majd fölbukkan mögötte a hatalmas fej.

Objects From My Memories nr 4. – Stepping Into Sticky Things

– Akkora, mint egy elefánt! Életem legnagyobb medvéje! – suttogom.

Az állat most első két lábát is kidugja a barlangból. Nagyon nyújtózik, ide-oda néz, majd tekintete láthatóan ránk rögzül. Harminc méterre lehet tőlünk. Fújó hangot ad ki, ami figyelmeztetés: nem tud elmenekülni, itt alszanak a bocskai; ha bennebb merészkedünk a területére, elkerülhetlenné válik a támadás. Lapulunk. Tudom, ha az állat felénk indul, semmi esélyünk, még elszaladni sem lesz időnk. Harapnám a füvet a félelemtől, ehelyett komoran nézünk egymásra Medvepásztorral. Mindketten tudjuk, mivel játszunk. Azt is tudjuk, hogy ebben a pillanatban minden attól függ, miként dönt az anyamedve.

Valaki hátha megtalálja majd a fotókat, filmeket, gondolom magamban, de nem tudok elmosolyodni, csak mereven nézem, ahogy a hatalmas állat előbb a bal, majd a jobb hátsó lábát is kiemeli a faüregből, és elindul. Erre a bocskai is felébrednek, egymás után jönnek elő, hogy kövessék anyjukat. Három gyönyörű kis barna gombóc, egyikük még gurul is pár méterrel a lejtőn az anyja után, aki remélhetőleg a patakhoz indul, nem felénk.

Pár pillanat, és mind a négyen eltűnnek a cserjék között. Ekkor még komorabban válnak.

– Nem lehet tudni, milyen irányból jön vissza! Ha mögénk kerül, át kell mennie rajtunk a hazaútján, és végünk! – suttogom.

– Tudja, hogy itt vagyunk! Ott fog visszajönni, ahol elment! – feleli Medvepásztor. Arcán látom, hogy magát is nyugtatni próbálja.

Az autók zajában nem halljuk az erdő hangjait, ezért a látvány marad: a hatalmas barna test újra megjelenik, és visszatuszkolja magát rejtékhelyére. Kicsinyei követik. Csendben várunk.

Már azt hiszem, ennél többet nem láthatunk, amikor a bocskok hirtelen újra előjönnek. Egyenként lépnek ki a fenyőtörzsből. Egyikük figyel, a másik kettő két lábra áll, és birkózni kezdenek.

Jani sorozatexpozícióra állítja gépét, én filmezni kezdem őket. Emberiek. Mint két csintalan gyerek az óvoda udvarán, hol egyik esik el, hol a másik, de nem adják fel. Újra és újra két lábra állva próbálják erejüket, gyorsaságukat és ügyességüket egymáson. Derűsen nézzük a játszadozást, de nem sokáig. Megfagy a jókedv, amikor az anya kidugja hatalmas fejét, hogy ellenőrizze, nem hagyta-e el túl messzire otthonát valamelyik kicsinye. A birkózó bocskok mögött a barlang száján játszani kezd a fény.

AKI HATALMAS TERPESZBEN ÁLL A MAGYAR FILM PRÉRIJÉN: SZOMJAS GYÖRGY (1940–2021)

Hej, Verkóczi, megsiratlak, valahányszor búcsúztatlak!

Szomjas György. Fotó: Stekovics Gáspár

Tinikoromban rajongtam a westernekért. Szálfatermetű, acélos arcélú férfiak, akik életük árán is megvédik az igazságot. Valamilyen igazságot. Ellentétben velem, aki még a saját igazságát sem tudta megvédeni, legalábbis akkoriban. Néztem is, amennyit csak nézhettem, a vasfüggöny árnyékában. Szombat estéknként volt néhány biztos pont az én peremvidéki életemben: Charles Bronson, John Wayne, Clint Eastwood, James Stewart, Lee van Cleef meg a többiek. Aztán a temesvári forradalom szele elfújta a Kondukátort, jöttek a határátkelés, eksztatikus pesti idők, a gyümölcsöt nem látott import magyar barackpálinka, a kábeltevé meg az annyiszor megálmodott és félreértelmezett szabadság.

Látszatra-lényegre megváltozott a világ. Én is vele-benne. Kivéve a rajongást a westerneért. Akkor már persze nem úgy néztem például a Kis nagy embert (amely regény formájában még totális sokkot okozott), mint korábban a keletnémet Winnetout meg az Ulzana-filmeket. Elfogott a kétely, hogy vajon a nagy indián könyvillatú haja tényleg olyan kékesfeketén lobogott a szélben, ahogy az írva, mutatva volt, Old Shatterhand tényleg annyira gáncs nélküli lovag-é, vagy talán... És ekkor történt, hogy egy este a Duna tévén jött egy olyan cím, hogy: Talpuk alatt füttyül a szél. Jó, hát magyar meg betyár, istenem. Aztán az első képsorok egyszerűen odaláncoltak a képernyő elé. Egyrészt ott volt minden, amit egy westerntől

elvár az ember. Pedig én úgy tudtam, hogy a kortárs magyar film szerzői! Vagyis művész! És volt ott még valami. Az anyanyelven túl. Amit az enyémnek éreztem. Az a csend (Mándy novelláinak sorai közül), az a pusztaság (Mészöly Magasiskolájának ege alól), az a világvége-hangulat (saját Erdély-lázálomregényem hóhullámai hátán). Jó későn (a film 1976-ban készült, akkoriban hét éves voltam), de – legalábbis a magam számára – asszisztáltam az eastern születésénél. A rendező nevét könnyű volt megjegyezni, beszélt hozzám: Szomjas György.

Keresni kezdtem a filmjeit. Róla magáról ugyanis nem sokat tudtam (azóta se többet): szemérmes ember hírében áll(t). Először azon a nyomon, amelyet már említettem: egy magyar filmrendező a szerzői film dühös (vagy igen gyakran csak enervált) előretörése idején műfajfilmeket csinál. És jött a Rosszemberek. Ugyanaz a (például, főleg) Sergio Leone hosszú viharköpenye alól kibújó filmnyelv, és mégis más, amit akkoriban sehogy se tudtam megfogalmazni. Most mondom, talán kicsit későn: ama valóság leképezése, ami az enyém is. S hogy melyik az? Van a filmben egy első ránézésre (műfaji szempontból legalábbis) „töltelék” jelenet. A betyárok mulatoznak a kocsmájában. Jó, szinte minden westernben van kocsmajelenet. De nem ilyen. Szinte négy percen át szól a duda, ropják a betyárok, majd eldördül egy pisztoly és Gelencsér Jóska énekelni kezd: „Hej, Verkóczi, megsiratlak, / valahányszor búcsúztatlak. / Ottan vagy te, itt vagyok én, / de a szívünk helyet cserél.” Van ebben a pár percben valami körülénkelt, körülzárt, de ki nem mondott fájdalom. Hogy minden pillanatban „most múlik pontosan” (csak épp csontszikár meg-

fogalmazásban). Amit akkor nem, most annál inkább értek. Más is van, persze, ebben a jelenetben, amire szintén sokkal később kaptam fel a fejem: a magyar népi kultúra iránti vonzalom, kötődés, sőt elkötelezettség. (Ezt ma is csak kívülről, a pitvarból tudom tisztelni.)

Ezzel a két „gulyáswesternnel” ellettem volna évtizedekig, de előkerült egy másik Szomjas-film, ami, ha lehet, még jobban belelte magát a lelkembe. Tudjuk, a nyolcvanas évek egyik legfontosabb filmje, generációs ikon-opusz és további szuperlatívuszok: a Kopaszkutyról van szó. A határon átlópt a bakeliteken lyukassá hallgatott Hobo Blues Band-, P. Mobil-nóták egyszer csak visszaköszöttek a filmvászonról. Emlékszem, az első határon túli utam 1989 után a Tabánba vezetett, egy HBB-koncertre. És hallgattam, néztem, üvöltöttem, hogy le kell menni kutyába, közben meg az dobogott bennem, a másik parton rekedt végvári kölyökben, hogy de hát mi lementünk ám kutyába rendesen (még románul is megtanultunk), miért nem mondta senki, hogy ezt másképp is lehet? Hej, Verkóczi-Szomjas...!

És amikor már kényelmesen elkönyveltem Szomjas Györgyöt, mint imádott kedvenc magyar filmrendezőmet, elem kerültek azok a filmek, amelyek hatalmas balhorgot küldtek befogadói államra: műfaj helyett telibe kapott a magyar szerzői film egyik legeredetibb figurája. Mondom a varázsszavakat: Könnyű testi sértés, Falőr, Roncsfilm. Ekkor döbbsenem rá, hogy Szomjas György a maga (innen, a nézőtérrel, képernyő elől) csendes, szemérmes módján azt csinál a mozgóképpel, amit éppen akar. Életem egyik legmarkánsabb (film) élménye az a pár perc, amikor egy apuka (bizonyos Janitor) kisfiával sétálni indul, áll a sarkon, lehajol, megcsiklandozza a babát (Tyutyutyutyu...), felkapja a kölyök mellé beszúrt üveg sört, meghúzza (a háttérben Polski Fiat, Wartburg, panelház), majd elindulnak (Fussunk, kissfiam!), tolja a kocsit, kocog utána (és elhangzik a slusszpoén: Futtunk, bázzzzzzmeg! Azóta se látam-hallottam ennél jobb dialógust (dialógust írok, mert ez a két mondat valójában végtelenített ripozt a gettóbeli zárványlét tündérének direktíva-mondataira).

Aztán később, (ismét) sokkal később megnéztem Szomjas dokumentumfilmjeit. Zerkula János gyimesi primásról, Neti Sanyi bácsiról, Maneszes Márton magyar-szlovák primásról, a szászcsávási bandáról meg a többiekéről. Akiket ő ismert. Én csak rajta keresztül. És megint csak le kellett vennem nem létező kalapom Szomjas György előtt. Ez az ember úgy ismerte a határon túl rekedt népzene, táncot, kultúrát, mint a tenyerét. Elment mindenüvé, ahova tehetett, tévés fegyelemmel összenyalábolta, ami fontos volt, és odatette a közös magyar polcra. Értem én, sokan mások is megtették ugyanezt. Na de ahogy a szlogen szól: ő (volt) a Szomjas György! Aki nagyon nagy terpeszben állt a határokon átnyúló magyar film prérijén. És most, hogy odébb állt picit, látszatra nehezebben átjárható határok mögé, halkán dúdolom a nyomában: „Hej, Verkóczi, megsiratlak, valahányszor búcsúztatlak!”

SZÁNTAI JÁNOS

BARTHA RÉKA

Online alámerülés női mélységekben

A világjárvány alaposan átalakította színházba járási szokásainkat. Azonban bármennyire nem tekinthető echte színházi élménynek egy többkamerás előadás-felvétel, mégiscsak kortárs magyar színháztörténeti kuriózumnak számít, hogy minap egy olyan budapesti produkciót tekinthettem meg, amelyben hatalmasat alakít a Vígszínház két, azóta elhunyt színművésze, Pap Vera és Börcsök Enikő.

Hadar Galron kortárs izraeli drámaíró 2004-ben írt, *Mikve* című drámáját ugyan 2010-ben – tehát nem kevesebb, mint 11 éve – mutatták be a Vígszínházban Michal Dočekal, a prágai Nemzeti Színház igazgatójának rendezésében, az előadás-felvétel azonban három évvel később készült, amit mindenképp érzékelünk, hiszen érett és kiforrott produkciót láthatunk, szépen lekottázott színészi alakításokkal. Éppen ezeknek köszönhetően válik az előadásbeli ortodox zsidó rituális fürdő a női tudatalatti helyszínévé, ahol minden probléma és különböző élethelyzet a maga pórságában tud megmutatkozni.

Ezen túlmutatóan is, a produkció megtekintése közben óhatatlanul felötlik bennünk: bármennyire mélyen egy bizonyos kultúrába és hagyománytömkelegbe ágyazott is ez a színpadi történet, a béklyók, tiltások, gátak és elháríthatatlan akadályok valójában valamennyi tradicionális társadalomban ugyanilyen sematikussá, automatikussá és kilátástalanná tudják tenni a férfi-nő kapcsolatot, nem kell feltétlenül az ortodox zsidó szokásrendig futnunk ilyen blokádk keresésére. Olybá tűnik, hogy ezek a hagyományörző közegek mintha pont azért jöttek volna létre, hogy a művészet szintjére emeljék azt: hogyan lehet gátat vetni természetes folyamatoknak, hogy aztán a kudarcban megmártózza, szüntelenül lélegeztetőgépre kapcsolva araszoljanak az elkerülhetetlen végkifejlet, a halál felé.

THEÁTRUM

A Vígszínház előadásában – és persze, a magyarországi ősbemutató alapjaként szolgáló izraeli drámában is – minden olyan női élethelyzet jelen van, amit – az egy boldogságon kívül – el lehet képzelni: fiatal és korosodó nők szexuális anomáliái, a gyermekáldás és a meddség egyforma teherként való megélése, a hímnemű lények extrém formában (vagy abúzusként, vagy pedig hiányként) való percipiálása, a női szolidaritás hiányában és túlpörgetett jelenvalóságában megélt túlzások. A rituális fürdőben ad hoc összesereglegő nyolc nő ezek között lavíroz azzal

a meggyőződéssel, hogy a jogar nem az ő kezükben van, hanem a fölöttük elhatalmasodó, férfiak által megteremtett világrendében. Mert a mikve tulajdonképpen egy paradoxon megmutatkozásának helye: hogyan lehet a természet és a törvény mindenekfelettsége nevében olyan természetellenes intézkedéseket hozni, amelyek egyenes úton vezetnek az óhatatlan törvényszerűség felé.

A dráma története szinte elmesélhetetlen, hiszen hétköznapi jelenetek zajlanak itt, akárcsak bármilyen más hétköznapon: nők jönnek, fürdöznek, és mennek. Olyan természeti lények ők, akiket egyetlen fontos szervükre – méhükre – egyszerűsítettek. Szinte képtelenség is őket egyénítve látni, hiszen bármennyire is különböznek a történetek – a folyamatosan megvert, évtizedek óta házas Chedvától a friss házas, más férriba szerelmes Tehiláig, aki küszködik a szexuális aktus „természetes” agressziójának megélésével –, itt alapvetően mindannyian ugyanabban a pácban tengődnek. Ami mégis kitapintható itt, az a mikvét vezető, idősödő Shoshana, és az újfajta, a tradícióból kikandikáló lelki igényeket megjelenítő munkatársa, a nála valamivel fiatalabb Shira jelképezte különböző dinamika, a régi és az új harca. Ez okozza azt a drámai konfliktust, az engedékenység és engedetlenség harcát, ami a történetvégen feloldozást kér. És ha a mikrotörténeteket tekintjük, akkor végül nem találja meg, hiszen a történet egy öngyilkos nő halálhírével kezdődik, és azzal is fejeződik be. Így pedig meglehetősen illelőny a katarzis élménye: az előadásvégi női diadal, a mikvélbeli ribillió végül nem jár sikerrel, hiszen éppen az igaz szerelem spirituális tisztaságát hordozó Tehila halálában kulminál, a hagyomány oltárán ott fekszik a szükséges és elengedhetetlen áldozati bány.

A Pap Vera (Shoshana) és Eszenyi Enikő (Shira) által mesterien vezérelt női kórus kiváló „hangszínei” adják ennek a produkciónak az értékét, még az online változat egyértelmű hiányosságai közepette is.

Hadd boncolgassam tovább, mi az, ami „lejön” egy olyan közvetítési formában, ami egyértelműen „megöl” jelentéseket és árnyalatokat, hiszen természetszerű akadályokat állít a befogadás útjába. Elsőként ott van az előadás díszlete, amely kellően póre ahhoz, hogy a nézői figyelem a női szereplőkre és azok játékára terelődjön, és amely látható és láthatatlan részre osztja a játékteret. Ebben a játéktérben a hang nem terjed egyenletesen, így a helyenként üresen kongó hangok elnyelik az átélés lehetőségét is, nem érezzük annyira a szöveg és szereplő szívdobbanásait, kínlódásának

nyersségét megszűrjük ezek a technikai adottságok. Mi történik ilyenkor összességében az előadással? Kiviláglik az, hogy a finomhangolásokon túl vannak-e közvetíthető jelentések. És a Vígszínház produkciójában vannak, hiszen annyira sűrű az a tragikum, ami ezeknek a nőknek az életében megmutatkozik, hogy ennek nyersége átsüt a videókamerák lencséjén is. Ennek ellenére, persze, gyakran éreztem azt, hogy nem ártana filmkritikusnak is lennem, hiszen a kameramozgásra edzett figyelem egyéb alkotói szándékokat is felfedezett volna (ha kellett egyáltalán keresni ilyeneket, és nem pusztán arról szólt az adaptáció, hogy mégsem lehet a kistotál és nagytotál váltakoztatásával mesterséges színházi filíngét közvetíteni, kell még egy-egy premier plán is). És akkor itt van az, ami az online színház teatralitásában kételkedők malmára egyértelműen, megcáfolhatatlanul vizet hajt: a kamera gyakorlatilag nem hagyja, hogy nézői figyelmünk arra irányuljon, amerre természetesen irányulni akar, hanem éppenséggel diktál egy bizonyos „olvasatot”. Persze, Pap Vera arcának rezdüléseit nagyon szívesen figyeltem, és azt is, ahogy találkozik rajta a fény és árnyék, azonban annak igényét is gyakorta éreztem, hogy a két különböző értékrendet megtestesítő nő arcát – az övét és az Eszenyi Enikőét – egyszerre láthassam a közös jelenetekben. Ha ez így lett volna, akkor én – itt és most – egy másfajta dinamikáról írnék, hiszen azt tíz kamera sem tudja egyszerre visszaadni, amit egy irányulni akaró szempár meg tud figyelni magának. Értelemszerűen meg kell állapítanom, szinte logikus folytatásként: a színház kétségtelenül tud olyasmit, amit a film a világ összes technológiájával és eszköztárával sem tudna pótolni. Nyilván, ez alkalmasint fordítva is igaz lehet, de itt most éppen az lett volna fontos, hogy két arc rezdüléseit magam rakjam össze, mintegy megismételhetetlen, egyéni puzzle-ként. Túloznék, ha azt mondanám, hogy ez az amúgy gyönyörű előadás „felejthetetlen élmény” volt számomra. Mondjuk, nem is hinné el ezt senki nekem, hiszen felsoroltam imént a megannyi műszaki akadályt, ami a befogadás útjába került. Azonban tény az, hogy voltak olyan megfoghatatlan gyöngyszemek, amelyek belém égtek, és az egyik éppen az, ahogy Pap Vera egész lényé sugározta azt a szavakba nem foglalható drámaiságot, amivel egy nő magára kényszeríti azt, ami végül megsemmisíti. Ebben az élményben élőben immár soha nem lehet részem, sem ebben, sem más előadásban. Pap Vera így marad meg – a technikai filtereken túl is – életre szóló életérzéseként az érzékenységekben.

Budapesti Vígszínház. *Hadar Galron: Mikve.* Bemutató időpontja: 2010. október 8., Pesti Színház. Online előadás időpontja: 2021. április 24-25. (eSzínház). **Rendező:** Michal Dočekal. **Szereplők:** Pap Vera, Eszenyi Enikő, Börcsök Enikő, Igó Éva, Hegyi Barbara, Péter Kata, Réti Adrienn, Stefanovics Angéla. **Díszlet:** Jan Dušek; **jelmez:** Zuzana Krejzková; **drámaturg:** Kovács Krisztina; **zene:** Miloš Orson Stědroň.

Aspektuslátás¹

Ez az írás nem kíván kritika lenni Háy János *Kik vagytok ti?* című könyvéről. Elsősorban azért nem, mert több alapos bírálat is megjelent a művel kapcsolatban, melyek számba vették legnagyobb hiányosságait és tévedéseit, tágabb irodalomtörténeti és elméleti kérdések mentén olvasták a szöveget, kitekintést adva a nemzeti kánon, a kultuszteremtés és -ápolás kérdéskörére, az eszmetörténeti kontextus fontosságára, sőt, az elemzések fő témája lett az irodalomtörténet mint tudományos diskurzus értéke is. Melchardt Gergő *Ellenpélda*² című írásában egyenesen „a magyar irodalom legnagyobb szerencsétlenségé”-nek nevezi a könyvet, ami sokat árt a magyar irodalom társadalmi presztízsének, a könyv beszédmódját pedig bulvár-ismeretterjesztésként értelmezi, melyben a szerzőnek nincs alázata a tárgya iránt. Ide sorolhatnánk emellett Margócsy István *Kisebbségben*³ című szövegét vagy Baranyák Csaba *Szaros-e a csizma?*⁴ című írását, ami címével reflektál a könyvben kétszer is szereplő Háy-frázisra: értelmezésében Ady felnyomja, Petri György pedig felbaszná a szaros csizmát az asztalra.⁵ Azt hiszem, már ez a rövid kis idézet is megfelelően érzékelteti, milyen irodalomtörténetet fog olvasni a *Kik vagytok ti?* című munkában az olvasó, de jól rávilágít a könyv nyelvezetére és tárgyhoz való viszonyulására egyaránt, ugyanakkor szerintem magyarázza azt is, hogy miért nem egy klasszikus irodalomtörténetet írt a szerző. Persze, nagy kérdés, mi valójában az irodalomtörténet-írás, az ismeretközlésben vagy a kultuszformálásban betöltött szerepe miatt tartjuk elsődlegesen fontosnak? Vagy hogyan viszonyulunk általában, esetleg a könyv elolvasása után René Wellek *Az irodalomtörténet bukása* című tanulmányának egyik nagy állításához, miszerint „csak írók, intézmények és módszerek története van.”⁶

kritika

Anélkül, hogy újravennénk a fentiekben jelölt, vitatott szempontokat és tárgyalnánk azok igazságértékét, lépünk most tovább, pontosabban tegyük meg az első lépést, vizsgáljuk meg a munka címét. *Kik vagytok ti?* – kérdezi a kánonban szereplő, mindannyiunk által ismert szerzőket a mű, a *Kötelező magyar irodalom* alcímmel pedig egyértelműsíti a kérdezettek körét (szerintem kissé ironizál is a „kötelező” megnevezés). Az más kérdés, hogy strukturális vagy egyéb megfontolás alapján nem került be ebbe az áttekintésbe vagy feltárásba Zrínyi Miklós, Kölcsey Ferenc életműve – hogy csak a legszembetűnőbb hiányosságokat említsük –, de hát a magyar érettségi vizs-

gán sem kötelező minden életmű ismerete, ott is van lehetőség a választásra, szelekcióra (ugyanakkor minden irodalomtörténet vállalja azt, hogy nem képes minden alkotóról szólni).

A cím kérdése egyben megszólítás, közvetlen viszonyt feltételez a kérdező és a kérdezettek között; egyértelmű, hogy a kérdésben rejlő kíváncsiságot itt nem a szerzői életművek táplálják elsősorban, hanem maga az ember. Ezért tud egyenrangúan viszonyulni a képviselőkhöz. Olykor leszámol a „rosszindulatú földhözragadtakkal”, például Mikszáth esetében, Jókai kapcsán például így ír: „Ő nem a nagy testvérünk, mint Petőfi, nem egy gimibe járt velünk, mint Csokonai, nem a tanárunk, mint Babits, nem apánk, mint Kosztolányi, nem a nyugdíjas szomszédunk, mint Arany, valójában ő mind egyiknél öregebb.” (189.) Közelítése az életművekhez alapvetően emberi és nem művészetesztétikai, még ha szerepelnek is a korabeli lírára, társadalmi és eszmetörténeti változásokra (így Szabó Lőrinc születési időpontja Freud *Álomfejtés* című művét juttatja eszébe), vagy az adott életmű recepciójára vonatkozó kitekintések, még ha olvassa is a korábbi irodalomtörténeteket, így Szerb Antalét, melyre utal is a szövegben. Közvetlenségét mutatja, hogy Kassák Lajos kapcsán elképzei, hogyan igyekezett a közelébe férközni, elkísérte őt az iskoláig, majd hazá, de ott volt vele a Párizs felé vezető gyaloglásban is. Összességében valamiféle azonosságtudat jellemzi a könyvet, amit Móricz kapcsán így fogalmaz meg: „ezek vagyunk mi.” (310.). Egyféle „szellemi és érzéki együttes” ez (499–500.). Amikor tehát Háy János „hozzányúl” ezekhez a szerzőkhöz, életművekhez (Vö. 103.), ugyanarra a sajátos és/vagy általánosan emberire kíváncsi, meggyőződése, hogy „Minden alkotó a sérelmekből dolgozik” (623.). Ugyanezt az odaforulást közvetíti egyéb munkáiban, persze ezzel azt is állítja, hogy a magyar irodalom története alkotói életutak története,

emberi megnyilvánulások története, amihez mai szemmel és „látásmóddal” közelít. Vizsgálódásai szintén a korábbi műveiben megfigyelhető elv alapján működnek, a könyv nyelvezete is ehhez a Háy-„poétikához” hasonul. Példa rá, hogy megfigyeli, mi „működött” gimnazista korában, vagy hogy milyen „morális evidenciák”-at kell újragondolnunk a tanult szerzőkkel kapcsolatban (134.).

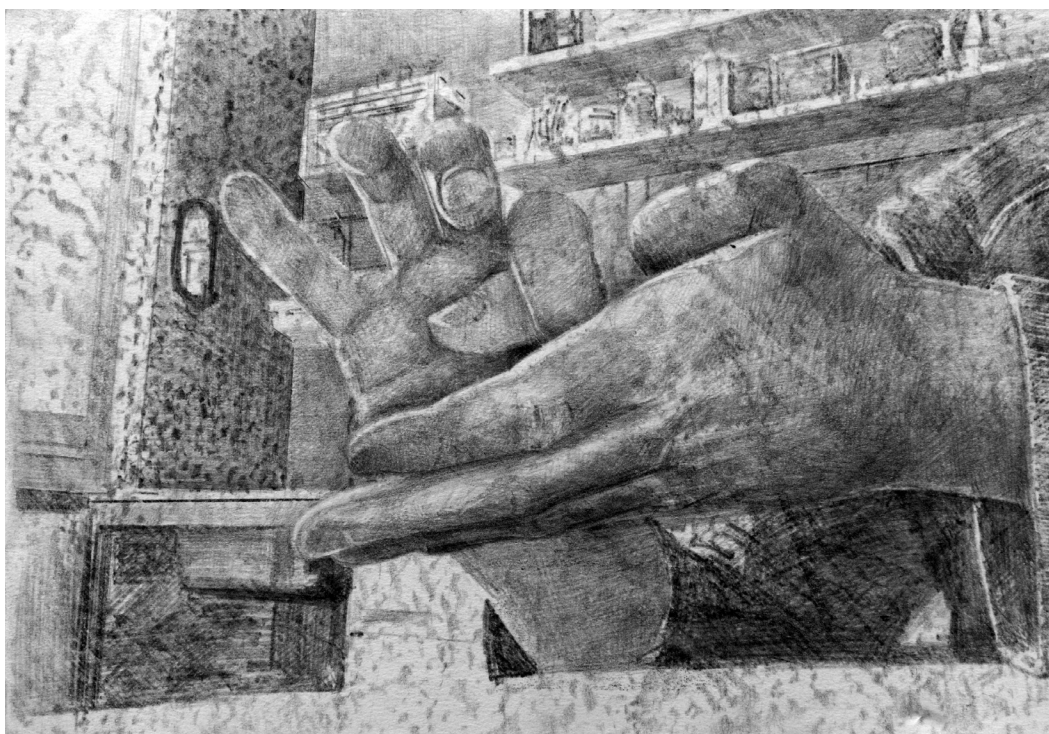
Hasonló szempontokkal találkozunk Grendel Lajos *A modern magyar irodalom története* című műve vagy akár Babits Mihály, Szerb Antal irodalomtörténeti kapcsán, akiknek szintén az alkotói pályáról volt rálátásuk az egyes életművekre. Jóllehet ez pozitívista szemlélet, aminek a meghaladását már véghezvitte az irodalomtudomány, s végre az irodalom tankönyvekben is megjelent a szem-

Fake Thumb Trick I

életváltás (jó példa rá a Pethóné Nagy Csilla által írt magyar irodalom tankönyvek, amelyek maradéktalanul és igen sikeresen véghezvitték ezt a reformot), szerintem a könyv olvasása során nem ebből a nézőpontból kell vizsgálnunk. Ha Háy könyve most újra felteszi az elavultnak ható kérdést: miért lényeges az alkotói életrajzok és életutak ismerete, akkor ezt azért teszi, hogy ráirányítsa figyelmünket a „kötelező” klasszikusainkra. Tudományos kutatás helyett ő inkább csak „belekukkant” a szerzőket kanonizáló iratokba (130.), megnézi azokat az alkotókat, akiket lehetséges, hogy már nem is veszünk észre, annyira szem előtt vannak (vö. Wittgenstein). Bornemisza Péter kapcsán ezt így fogalmazza meg: „mennyre nem jelent semmit, mit írnak az irodalomkönyvek a haláluk után” (22.). Egy-egy szerzőnél pátosszal ír, más-kor megértéssel vagy éppen elfordulással, néha sértő módon „lerendezi” őket, mint Gárdonyi esetében.

Ezek alapján számomra egyértelmű, hogy a *Kik vagytok ti?* című (posztmodern?) irodalomtörténeti munka elsősorban irodalmi munka, olyan olvasat, ami a tudományos megközelítés helyett egyéni interpretációt ad. Ezt már az egyes fejezetcímek is jól mutatják, hiszen ki tudna tudományos munkaként tekinteni egy olyan irodalomtörténetre, amelyben Berzsenyi Dániel *A rovátkolt baromként* értelmeződik, a Jókai Mór-fejezetet a *Wanted* címet kapta, Móricz Zsigmond *A műparaszt* címet stb. De vannak poétikus címek is, így a Pilinszky-fejezet *Az ötödik evangélium* címmel, József Attila pedig *Az utolsó messiás* címmel. Több helyen megjelenik a fejezetcímekben az *utolsó* szó, ami utalhat arra, hogy az ő művészetükkel végképp eltűnt valami a magyar irodalomból. Ezek mellett a tudományos igényeken alapuló olvasást a *Morzsamagyarok* című előszó szintén ellehetetleníti. Itt a hazátlanság örökös témakörére reflektál, kiemelve a siránkozás végtelenített tapasztalatát, ami értelmezésében meghatározza a magyar irodalmat; azáltal pedig, hogy utal a nemzet témakörére, felerősíti (ironikusan?) a munka romantikus karakterét. Ugyanazt teszi, mint a *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége* című könyvében (1996), ahol „íroniája elsősorban a tizenkilencedik századi elbeszélői és nyelvi sémákat lazítja fel”.⁷ Mert „az akadémikus nyelv fáradt és öreg”, mondja Csokonai kapcsán (48.), ezt a Háy-prózából vagy drámákból jól ismert látásmóddal és megfogalmazásokkal újítja meg. A *Kik vagytok ti?* nyelvezete gyakran humoros, laza, cinikus. Belefér ebbe az is, hogy áttekinthető, Petőfi hogyan akarta „mindenkinek megmondani a tutit” (127.), aki ráadásul megközelítésében „egy egosita barom volt” (99.), egy „pitiző szervilis” (99.). Vörösmarty mulatozásai, örömeire hajazó beállítódása kapcsán megjegyzi, „ez olyan volt, mintha csak az ital gyűjtötte volna be a motorokat” (87.). Füst Milánnal kapcsolatban is humoros megfigyelést tesz: miután Füst jogi szakvizsgát szerzett, soha nem hagyta el aláírásából a doktort (477.) stb. Persze, joggal mondhatjuk azt, hogy ilyen

Fake Thumb Trick II

beszédhelyzetekben Háy nemcsak fényesíti a szobrokat, miként Melhardt Gergő véli, hanem le is dönti a talapzatról; kronologikusan haladva, így hasonló látásmódban jelennek meg „a nyugatos ősök” (601.), majd Erdélyi Miklós, Hajnóczy Péter, Petri György, Víg Mihály.

Egyrészt egyféle előolvasmány lehet ez a könyv azoknak, akik készülnek az érettségi vizsgára magyar irodalomból, de még nincs kellő rálátásuk az egyes irodalmi életművekre, elvesznek a sok adatban, részletben (Háy utal is az érettségizőkre a Kaffka Margit-fejezetben). Nehézséget okoz viszont – ha valóban ez a korosztály a könyv implicit olvasóközönsége –, hogy a kötelező magyar irodalmat olvasók nem nyitottak az itt olvasható nyelvre, kevésbé tudnak különbséget tenni a könyv nyelvhasználatára és az irodalomkönyvek, kidolgozott tételek nyelvhasználatára között, így nem biztos, hogy az elvárt nyelvi regisztert tudják működtetni például vizsgaszituációban. Ez azt is jelenti, hogy a könyv nyelvhasználatára megszólíthatja a fiatal korosztályt is, beemelhetnek kifejezéseket a könyvből. A másik alapvető nehézség éppen ehhez kapcsolódik: az olvasónak rendelkeznie kell azzal az ismeretanyaggal, amit a kortárs művek olvasása tud számára biztosítani, az 1970-es évektől napjainkig ahhoz, hogy értse ezt a retorikát. Akik tehát valóban csak a „kötelező irodalmat” olvassák, nem tudnak igazán evők és fogékonyak lenni erre a szövegre, vagy félreérthetik ennek célját, beszédmódját. Mivel azonban Háy János többféle, irodalmat népszerűsítő programban is részt vett (elég, ha a *Rájátszás* című irodalomnépszerűsítő projektre, vagy a Beck Zoltánnal közösen készített műsorukra, a *Háy come Beckre* gondolunk), joggal előfeltételezzük azt, hogy a mű egyik célközönsége ez a korosztály lehet. Megszólításukkal mindenesetre magasra teszi a mércét, olvasásra ösztönöz. Szólhat másrészt az egyéb Háy-műveket is ismerőknek

a könyv, ebben az esetben viszont érdemes lenne az életmű eddigi szövegei felől olvasni az irodalomtörténet-értelmezését, például a fentiekben jelölt szempontok mentén. Azt hiszem, ez áll a könyv szándékához is közelebb. Elég, ha a végszó felől közelítünk hozzá, ami ugyanakkor rímelt a borítón szereplő *Újjáélesztő könyv* kifejezésre: „Hirtelen nem is tudom, a múltamat vizsgáltam oldalakon át vagy a jelenemet, hogy magamat tártam-e fel, vagy a magyar irodalom alkotóit. (739.)

Háy János: *Kik vagytok ti?* Európa Könyvkiadó, Budapest, 2019.

Jegyzetek:

¹ A fogalom Wittgenstein *Filozófiai vizsgálódások* című művéből származik, amit Laki János *A Kacsnyúl. Wittgenstein és az aspektuslátás szemantikája* című tanulmányában a következőképpen magyaráz: „Nyilvánvaló, hogy minél több lehetséges kontextust ismer valaki, annál több aspektust képes »belelátni« egy képbe, hiszen amit az aspektus felvillanásakor észreveszünk, az »nem az objektum valamely tulajdonsága, hanem egy intern reláció közötte és más tárgyak között«. (PU 305f) Aki több kontextust ismer, annak több esélye van ilyen relációk meglátására, s ez azt jelenti, nem kizárólag az istenadta egyéni képzelőerő, hanem egy általános háttérismeret gazdagsága is segíti az észrevezést, a meglévő aspektus megváltoztatását. Másfelől, aki nem ismeri a megfelelő relációt, az vak marad a megfelelő aspektus iránt. Ugyanazon dolog különböző kontextusokba illesztésének lehetősége azt eredményezi, hogy két ember láthatja ugyanazt a dolgot, miközben különböző relációit ismeri, s ezért más-más aspektusait veszi észre.” In: <https://epa.oszk.hu/00100/00186/00004/laki.html>

² *Jelenkor*, 2019/7–8., 875–884.

³ *Élet és Irodalom*, 2019. május 31.

⁴ http://www.muut.hu/archivum/32920#_ftn1

⁵ Idézi Baranyák Csaba, i. m., http://www.muut.hu/archivum/32920#_ftn1

⁶ http://epa.oszk.hu/02500/02518/00266/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1993_01-02_018-038.pdf, 21.

⁷ <http://www.muut.hu/archivum/36137>

Líra pintyekről és más tollasokról

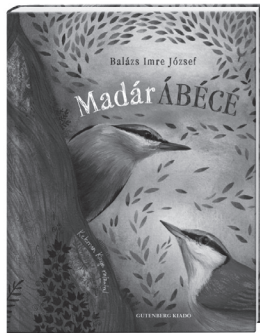
Balázs Imre József: *MadárÁBÉCÉ*. Gutenberg Kiadó, Csíkszereda, 2020.

Nem kevesebb, mint negyven szárnyas elevenedik meg Balázs Imre József madarakat tematizáló (gyermek-)verseskötetében, amelynek lapjain a természetlira „madárlírává” formálódik, s csipogva hirdeti kicsiknek-nagyoknak egyaránt a természet szeretetét, szépségét, de burkoltan rámutat megbecsülésének fontosságára is.

A verses „madárhatározó” koncepciója a magyar ábécé betűrendjén alapszik. Eszerint sorakoztatja fel a beválogatott fajokat (megidézve akár egy természetrajzi lexikont is), de az ábécé az elrendezésen túlmenően a nyelvvel való ismerkedés szempontjából is funkcióval bír. A sorrendet legtöbb esetben a madarak nevének kezdőbetűi adják, s olykor csak a fajta megnevezésében szerepel az adott betű: *Csóka*. Sőt a kötetben bemutatkozó *Bodzapinty* már teljes mértékben a fantázia szüleménye: „Bodzapintyem nincs nekem, / ez a madár névtelen. / Meglibbenti üvegszárnyát, / nincs neve, mert sosem látták.”

Gülszöveg

BIJ madárversei mindamellett, hogy találékony módon közölnek alapvető ornitológiai információkat (melyeket még kiegészít a kötet végén olvasható rövid, ismeretterjesztő jellegű

madárhatározó), kifejezetten elmécek és változatosak is egyben. Sok esetben dallamosak és hangzatosak, olvasás közben szinte halljuk magunkban, illetve szavalva vagy akár mondóka-ként is remekül érvényesülnek. Továbbá nem ritkák a versekben előforduló szójátékok és szóviccek sem: „A zsezsekabátnak van zsezszesebe, / de a pénzéből nem fér a fele se be” (*Zsezse*). Különösen játékos fordulat még a „madár-les” egyfajta kifordítása is: „Ahányféle embert kell látni egy csíznek, / örülne egy emberhatározónak” (*Csíz*).

Kelemen Kinga kötetbeli madárrajzai merőben realisztikusak, nagyon alaposak, ám mégis túllépnek a klasszikus értelemben vett (gyermekkönyv) illusztráláson, egyenlő félként egészítik ki a verseket. Így válik kerek egészé a kötet, s a grafikus is egyfajta szerzővé, mint maga a költő. A verseskötetbe ágyazott ábécéskönyv és madárhatározó a szemléletes rajzokkal kiegészülve válik képekönyvvé, sőt kézikönyvvé is.

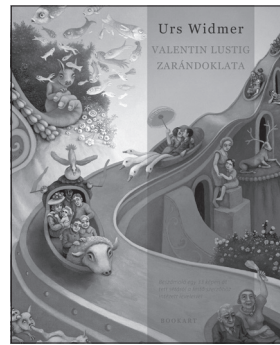
BIRÓ MÓNIKA-ANITA

Letekinteni az ég pincéiből

Urs Widmer: *Valentin Lustig zarándoklata. Beszámoló egy 33 képen át tett sétáról a festő szerzőhöz intézett leveleivel* (ford. Hajdú Farkas Zoltán). Bookart, Csíkszereda, 2019.

„Ha azon az úton jársz, amelyeknek emlékét ezek a képek őrzik, alaposan fel kell kötnöd a gatyádat” – írja Urs Widmer a kolozsvári születésű Valentin Lustig festményeiről (16). Bizarr felvetés, nem ilyesmihez szoktunk képzőművészeink méltatásában. De ki ez a titokzatos erdélyi festő, és mi köze Urs Widmer svájci prózaíróhoz? A kérdésre Szócs Géza ajánlószövege válaszol, röviden felvázolva azt a határok nélküli történelmi-kulturális teret, amelyből Valentin Lustig származik: mint „erdélyi magyar-zsidó-román festő”, mint művész „a szürrealizmus, a mesék mágiája, az abszurd és bizarr négyes határán”. Ennél komplexebb már csak Urs Widmerhez fűződő barátsága lehet, amelyet a *Valentin Lustig zarándoklata* című kiadvány mutat be.

Különleges szerepvállalásában e gyűjtemény: nem csupán festmény-reprodukciók katalógusa, hanem *Beszámoló egy 33 képen át tett sétáról a festő szerzőhöz intézett leveleivel*, ahogy azt a borítón nehezen olvasható alcím jelöli. Az író-festő páros levelezése nagyszerűen kiegészíti a képanyagot, betekintést nyújtva barátságuk mélységébe, rendszeres élcelődésükbe: „Festő, te csak fess, tudod, jobb, ha egy festő befogja a száját” (34). Több ez ekphrasziszoknál vagy vak festészet és néma költészet párbajánál: a baráti tréfák és

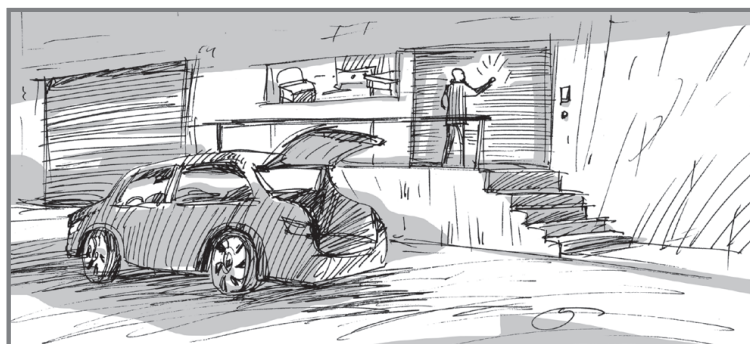

legendák látszólag egybefonódnak (ilyenek a zöld koldusok, meghasonlott hiperrealista festők és éneklő kolozsvári házak, vagy Valentin Lustig születésének, gyermekkorának elbeszélése). Hamlet szavai mellett megfér Leonardo da Vinci vallomása, az egyiptomi vándorlás mögött a süllyedő Bözödújfalú rajzolóódik ki. Társul ehhez némi tipikus erdélyi bölcselkedés, például a *pod* (híd és/vagy padlás) homonímiáján alapuló tézis, mely szerint „a padlások az égbe vezető hidak és az ég pincéi” (66).

Jellegzetesen erdélyi, mégis kozmopolita párbeszéd ez. Néha klasszikus levelezés formáját ölti, máskor menthetetlenül kortárs (elég a számítógépes grafika térhódítására vagy a globális felmelegedésre gondolunk). A szöveg- és képi világ Lustig-figurája azonban legalább annyira misztikus, amilyenek Urs Widmer jellemzi csekély baráti elfogultsággal: „Jól jegyezd meg ezt a nevet, s ha valahol jártodban-keltedben meglátnád egy névtáblán, akkor lépj be az ajtón, akarom mondani: óvatosan nyiss be!” (30).

MÄRCUȚIU-RÁCZ DÓRA

Asztalvásárlás

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Terényi tárcasorozata az *Utunkban* és a *Helikonban*

Ön büszke lehet rá! (Tisztára reklámszlogen.) Olyan irodalmi lapot olvas, amely – és amelynek elődje – évtizedek óta gondot fordít a irodalmi társművészetek nyomon követésére. A képzőművészetek, a szín- és filmművészet mellett persze a zene sem került ki látómezejéből. Ez ötlött fel, amikor egy 2004-ben napvilágot látott kötet került a kezembe. És azok az esztendők is (a '80-asok második felében), amikor tejfölösszájú *Utunk*-szerzőként be-bejártam a Deák Ferenc utcai épület földszinti szobáiba, és képzeletbeli sapkámot gyűrögetve álltam Marosi Péter intelmeinek elébe. Az *Utunk* szerkesztőségében gyakran láttam Terényi Edét (akire az akkori szerkesztők pajkosabbjai már több ragadványnevet is ráaggattak). Kitartóan, derűsen, a lehetséges keretek között igen szellemsen mondkált az épp jelen levő utunknokok színe előtt. De persze nem ő volt az egyetlen, aki zenéről, zenéből, zenéért írt kisesszékét, tárcákat, „szösszeneteket” (ahogy ripacska *irodalmárok* mondani szeretik): Rónai Antal, majd a fia, a kedves emlékü Rónai István mellett Terényi is a hűséges zenészírók tipikus *esete* volt, aki a zene és a szellem interakcióinak mentén mindig okosakat, de soha nem harsányakat tudott írni arról, ami életének fókuszában állt.

A 2004-ben kiadott kötet (*Zene – tegnap, ma, holnap*, Stúdium Könyvkiadó) „post-ludiumában” Terényi köszönetet mond az *Utunk* és a *Helikon* szerkesztőinek – név szerint Szilágyi Istvánnak, Király Lászlónak, Nagy Máriának és Rákossy Tibornak –, hiszen e könyv alaposan strukturált, szinte feszes szerkezetűvé formált szöveg-

anyaga az *Utunkban* és a *Helikonban* megjelent mikroesszékből áll össze. Szerencsére soha nem találkoztam olyan végletesen önhitt hólyaggal, aki kétségbe vonta volna Terénye Ede mélységes kompetenciáját a zene immanens jelenségeinek, hatásmechanizmusainak, történeti gyökérzeteinek, szakmai és esztétikai viszonylatainak ismerete terén. Az a lényeglátó finomság azonban a mai napig is elámít, amellyel Terényi bizonyos zenetüneményeket (például hang és csend, hangszín és „színsemleres” szinuszhang, zenei érzék és adottság, illetve nevelés, misztériumok, egyéniség stb.) nyelvileg meg tudott közelíteni.

Amplitúdó

Mert hát a zenész esetében a komponálás, a beleérző hallgatás vagy az interpretáció nem is annyira „nagy ügy” – hiszen ez a dolga, ez a hivatása! –, ezzel szemben a zenei jelenséget *mások számára* nyelvi eszközökkel értelmezhetővé, követhetővé, de egyáltalán: problematizálhatóvá tenni, ahhoz igazán nagy elvonatkoztatató és újraszintetizáló szellemi erények kellenek. Terényi tanár is volt pályája kezdetétől nyugdíjaztatásáig, tudnia kellett tehát verbalizálni, kétségtelen. Kis szövegei azonban méltán ébresztik azt a meggyőződést az olvasóban, hogy sohasem szűnt meg a zenei tünemények *mögé* nézni, rejtelmek, homályos foltjai, szakadatlan változásai, kulturális beágyazottsága és társadalmi értékei sza-

kadatlan elemző magatartásra sarkallták. Hányszor döbbenünk bele például a zenei értés sokféleségébe, illetőleg kiáltó különbségeibe személy és személy között!

Csodálatos, ahogyan Terényi Ede egyetlen rövidke bekezdésben mond igazat erről. „Az *elmélyedés* több, mint képesség, sokkal inkább *tehetség* dolga. Igazában nem is lehet megtanulni, magyarázatok alapján el-sajátítani. A zene mélységeit sem lehet »vezetővel« bejárni afféle turista-utazásként: nem értünk meg semmit a lényegből. A *beleérés* képessége is *tehetség* dolga, egyesek nagyon messzire tudnak hatolni a jelenségek világába, mások megelégszenek a felületek csillogásával. Mind a két típus elő-ményt keres a maga módján. A zene befogadásával mindenkinek egyedül kell boldogulnia. Gyakran hallom azt a panaszt is, hogy »be kár, hogy nem értettük a szöveget!« És ha értették volna – természetesen én hozzá –, akkor talán közelebb kerültek volna a zene érzelmi mélytartalmához?” Másképp mondva, mintegy végkövetkeztetésként: akiben nincs meg a zenéhez szükségszerűen tapadó „milyen gyönyörű!” élményre a belső adottság, azon nemigen segít semmi és senki, a zene lelke rajta kívül reked; pusztán művészeti tárgyként, intellektuálisan számon tartott, de spirituálisan közelíthetetlen feladatként marad meg.

Terényi Ede zenei tárcái persze még azoknak is izgalmas olvasmányok lehetnek, akik nem vágnak különösebben konkrét művekbe, élményekbe való belemerülésekre. Szellemi kalandozást ígérnek/teljesítenek ezek az alig kétoldalmi írások egy olyan ember tolla nyomán, akinek a világa életfogytiglan tágult. Mert mind többet tudott – s ami ennél fontosabb: egyre többet akart megtudni.

JAKABFFY TAMÁS

Mint akit rajtakaptak az emlékezésen

„Memory is the faculty of the brain by which data or information is encoded, stored, and retrieved when needed. It is the retention of information over time for the purpose of influencing future action” – indít az angol nyelvű Wikipedia *memory* szócikke. Azaz: A *memória* az agynak azon képessége, amely által adatokat és információt kódol, tárol és szükség esetén előhív. Az információk időbeli megőrzése jövőbeli cselekvések befolyásolása céljából.

Matei Toşa grafikái elemeire bontják a memória adatait, mozzanatokra robbantják szét annak dinamikáját. Ismerős villanások, elmosódó egész-részek, homályos kavargások jelennek meg előttünk. Egy árnyék a lépcsőn, a panelek ismétlődő mintázatai. Játékok, garázsok és kertek. A gyermekkorban másféle részletekre figyelünk. Minden tiszta mágia, a mozzanatok kontextusból kiragadva, összekavarodva vannak jelen. *How soon is now*, kérdi a képsorozat, és érezzük ezt a szorongást, milyen közel van a most, milyen messze van a múlt... ott voltál-e, amikor most volt?

Mintha délutáni álomból ébrednénk, és még derengene valami, amiről nem tudjuk hirtelen eldönteni, hogy álom vagy valóság, emlékkép vagy valami más. Az emlékezet kiegészít, átrajzol – ezt teszi Toşa is, de anélkül, hogy becsapna minket, vagy önmagát. Tudattartalmakat hív le, tárgyakat az emlékezetéből, de nem azért, hogy megtisztítsa őket, hanem ellenkezőleg, inkább megőrizze azok *tükör által homályos* voltát, rámutasson a kódra, az emlékezet tökéletlenségére.

És ez az, ami grafikáinak elemi erejét adja: nem az emlékekről szólnak elsősorban, hanem magáról az emlékezetéről. Az elhúzó kamion tetején álló Son Goku, az egymásnak eresztett játékszörnyecské és -katonák, a ketrecbe zárt papagájok, az autórongsok mind az emlékezet ködfátyla mögül sejlének fel. A kutya szeme világít, a ragacsos mézharmatban lépkedő urat éneklő bárd kíséri. A roncstelep előtt magán könnyítő kutya úgy néz ránk, mint akit rajtakaptak. És pontosan ezt érezzük mi is, ártatlan befogadók vagyunk, akiket rajtakaptak a befogadás aktusán. Mintha hirtelen szembesítve lennénk saját agyunk információ-kódolási folyamataival. Animációk és filmek részletei záródnak be egy-azon tudattartalomba. Érzések, meghatározó élmények pörögnek filmszalagszerűen, analóg vetítéseket nézünk. Beszédese, egy-egy képbe sűrített némafilm játszódik le előttünk.

Antefaktum

Ebből a szempontból nem is fontos, hogy valójában mi is történt. Hogy az a nő végül leugrott-e ernyőjével a garázs tetejéről. A fontos, hogy valahonnan ismerős, láttuk azt a nőt, azokat a téglákat, azt a szőlőt, valahol volt egy nyár, egy esős ős, egy kilátás, egy alak ott lent, ahogy deszkákat rakosgat a kerítés mellett. A kérdés az, hogy egyáltalán, mennyire ismerjük a saját emlékeinket, és mondhatjuk-e, hogy a saját emlékeink azok. Hogy mihez kezdünk magunkkal mi, komplex számítógépek vagy predesztinált filmszereplők, egy tetszőleges délutánon, a gyermekkor varázsából ébredve.

HORVÁTH BENJI

Áprilisban is folytatódott az Erdélyi Magyar Írók Ligája *A hét szerzője* című online sorozata, ezúttal Király Zoltán, Gál Andrea és Balázs Imre József voltak a sorozat meghívottjai, akikkel Karácsonyi Zsolt és Demeter Zsuzsa beszélgettek.

Április 10-én átadták az EMKE díjait: életműdíjban Bágyoni Szabó István költő, író, Bodor Ádám író és Muzsnay Árpád művelődésszervező, tanár, újságíró részesült.

Április 10-én a Magyar Költészet Napja alkalmából indított eseménysorozat első állomásán a fiatal erdélyi líra került terítékre az *f21* fiatal irodalmi portálon. A meghívottak André Ferenc, Codău Anamária, Horváth Benji, Kemenes Henriette, Mărcuțiu-Răcz Dóra voltak, akikkel György Alida és Nagy Zalán beszélgetett.

Fiatal erdélyi szerzőkkel ünnepelte a Magyar Költészet Napját a kézdivásárhelyi Vigadó Művelődési Ház. Kali Ágnes, Horváth Benji és Sánta Miriám költőkkel Kovács Péter Zoltán irodalomkritikus beszélgetett a tavaly megjelent *címtelen*

föld. erdélyi fiatal metamodern líra című antológiáról.

Április 11-én Pilinszky János születésének 100. évfordulója kapcsán a szerző költészetének, személyiségének és szellemi örökségének szentelte a Magyar Költészet Napját a Bukaresti Magyar Kulturális Intézet. Az intézet Facebook-oldalán óránként frissülő Pilinszky-bejegyzések formájában emlékeztek meg a költőről.

Április 15. és 17. között újabb irodalmi karavánt szervezett az Erdélyi Magyar Írók Ligája, amelynek állomásai ezúttal Csíkszereda, Székelyudvarhely és Székelykeresztúr voltak. Az eseménysorozaton Karácsonyi Zsolt, Papp Attila Zsolt és Szántai János léptek fel, a meghívottakkal Zsidó Ferenc beszélgetett mindhárom helyszínen.

Székely Örs kapta 2021-ben Makó Város Önkormányzatának Makói Medáliák

nevű irodalmi díját *ostinato* című debüt-kötetért.

Új sorozatot indított az *f21.hu Szemérmék* címmel. A sorozat első részében Demeter Szilárdal Bándi Máté beszélgetett. Beszélgetésüket április 24-én követhették az érdeklődők YouTube-on.

Április 27-én a Kolozsvár Társaság bemutatta a Nánó Csaba által szerkesztett Simon Gábor-interjúkötetet. A könyvbemutatóra online formában a Kolozsvár Társaság YouTube-csatornáján került sor.

A székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház, a nagyváradi Szigligeti Színház és a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem Magyar Kara ismét meghirdette közös drámapályázatát. Június 15-ig pályázhatnak kéziratukkal pályakezdő és elismert drámaírók, utóbbiak akár román nyelvű művel is.

Lezárult a *Helikon* folyóirat *Amit nem lát a webkamera* című irodalmi pályázata. A felhívásra közel 150 érvényes pályamű érkezett, a pályázat végeredményét május 30-án hirdetik ki.

Török közmondás

VÍZSZINTES: 1. Török közmondás első része. 2. Adónem. 3. Szemüveget bepárásít. 14. A tizenhárom vértanú városa. 15. Jelenleg. 17. Ruhát vízben tisztít. 18. Véredény. 19. Pascal, röviden. 20. Szürkének tart. 21. Fekete, latinul. 23. Forma, idom. 25. ... garas; az értéktelenség jelképe. 27. Beórló! 28. Púpos állat. 30. Törökszik. 31. Kabát, régies szóval. 33. Jele a forró homlok. 35. A kripton vegyjele. 36. Borotválkozási kellék. 38. Zenei nyitány! 39. Az amerícium vegyjele. 41. Jajveszékel. 43. A zulu feje! 45. Japán buddhizmus. 47. Stratford-...-Avon; angol város. 48. Tészta jelzője lehet. 50. Kombájnnal dolgozik. 52. Közelre mutató szócska. 53. Árut előállít. 55. Színész jutalma. 57. A magasban. 58. A lantán vegyjele. 59. ... ovo; eleve. 61. Római 51-es. 62. Kapni szeretne. 63. Benedek ...; meseíró. 65. Kirándulás. 67.

A szem a tükre. 69. Vonatkozó névmás. 70. Török közmondás második, befejező része.

FÜGGŐLEGES: 1. Csodálkozva néz. 2. Erdei gyümölcs. 3. ... Hafun; szomáliai hegyfok. 4. Római 49-es. 5. Nobilis. 6. Viking isten. 7. ... Moines; Iowa fővárosa. 8. Disznót vág. 9. Torok és malom része. 10. Kezdeti öröm! 11. Újság, folyóirat. 16. Pléd, pokróc. 18. Nadrágra is vasalják. 22. Nem használ fésűt. 23. Testfelépítés. 24. Káposztafajta. 26. Veszprém megyei község. 27. Moldvai város. 29. Tartóelem. 31. Deklinál. 32. Kukac végei! 34. Föld alatti várbörtön. 36. Pürés. 37. Szét, több irányban. 40. Bátorodik. 42. Busaszelet! 44. Német város. 46. Nemzeti alaptanterv, röviden. 48. Mázol, fest. 49. ... Samu; Afrika-utazónk. 51. A -telen képzőpárja. 53. Tágas helyiség. 54. Van hajléka. 56. Pipaszár! 57. -fajta. 60. Dél-afrikai telepes. 62. Nemfémes elem. 64. Sásztri egyik személyneve. 66. A rádium vegyjele. 67. Éneklő szócska. 68. Kávé!

1	2	3	M	4	5	6	7	8	R	9	10	11	Ö
12				13						14			
15			16		17				18			19	
20			21	22				23			24		R
25		26					27			28		29	
	30					31			32		33		
34		35			36					37		38	
39	40		41	42						43	44		T
45		46		47					48			49	
50			51		52			53					54
		55		56			57					58	
59	60		61			62				63	64		
65		66			67				68		69		
70				NY						Á			

A *Helikon* 2021/8-as lapszámában közölt *Szavak* című rejtvény megfejtése: A homályos szó olykor jobb a szabatosnál.

R. T.

TÁMOGATÓINK: **nka** Romániai Írók Szövetsége Nemzeti Kulturális Alap

KÉSZÜLT A MAGYAR KORMÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

MINISZTERELNÖKSÉG NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

ETHAN GÁBOR

RMDSZ COMMUNITAS ALAPITVÁNY

TÁMOGATJA AZ RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPITVÁNY

VISIT CLUJ The Heart of Transylvania

Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő: KARÁCSONYI ZSOLT vers, műfordítás
Főszerkesztő-helyettes: DEMETER ZSUZSA kritika, tanulmány

Főmunkatárs: EGYED EMESE KIRÁLY LÁSZLÓ

Szerkesztőség: HORVÁTH BENJI: Pávilon 420, Artefaktum
PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú
MÁRTON EVELIN: próza

MÁRCUȚIU-RĂCZ DÓRA: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár

Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont